

FOLKETINGET

Den Onde Maler og demokratiet

– Rasmus Larsens værk i
Vandrehallen på Christiansborg

Den Onde Maler og demokratiet

– Rasmus Larsens værk i
Vandrehallen på Christiansborg

Den Onde Maler og demokratiet

– Rasmus Larsens værk i
Vandrehallen på Christiansborg

Udgiver

Folketinget

Udgivelsesår

2022

Foto og illustration

Ólafur Steinar Rye Gestsson

Forside, s. 10-11, 12, 16, 20, 24, 26, 28, 30, 33, 34, 38-39, 40, 41, 42, 46,
47, 48-49, 50, 52-53, 55, 56, 64, 67, 68, 72, 79, 82, 83, 84 og 90

Folketingets arkiv

S. 13, 14-15, 18, 19, 22 og 23

Avisen København

S. 37

Holger Philipsen

S. 59

Thomas Thorhauge

S. 62-63

Ukendt kilde

S. 75

David Kahr

S. 80 og 85

Tryk

Stibo Complete

Oplag

5.000

ISBN

9788779822207

Note

Af hensyn til læsbarhed er ordsprog, vers og avisartikler gengivet med nutidens skrivemåde. Undtaget er artiklen om indskrifternes retorik.

Indholdsfortegnelse

Forord.....	7
Rasmus Larsen – Den Onde Maler.....	13
Maleteknik og restaurering	17
Rasmus Larsens beskrivelse af værkets tilblivelse	21
En spejling af Danmark – ordsprog og indskrifter.....	29
Linjer og væv – den demokratiske samtale	43
Folketingsmedlemmernes forhold til værket	51
Bladtegnerens begejstring for Den Onde Maler	57
Frisen i nye klæder	62
Indskrifternes retorik.....	65
Grottekværnen – kvinderne og det politiske medborgerskab.....	73
Udsmykningen i grundlovsnichen	81
Fortegnelse over ordsprog, indskrifter, vers, dyr, fantasivæsener og symboler.....	86

Forord

Af Folketinget

Kunstmaler Rasmus Larsens store udsmykning af Vandrehallen på Christiansborg er 100 år gammel¹. Trods sin høje alder lever værket stadig på sin helt egen måde med i dagligdagen på Borgen. Folketingsmedlemmer citerer den 248 m lange blomsterfrises ordsprog i Folketingssalen. Eller snupper en hurtig selfie til deres profiler på de sociale medier foran en af de indskrifter, Rasmus Larsen malede på hallens vægge efter forlæg fra nogle af Rigsdagens medlemmer². Bidder af værket – et ordsprog, et ornament, en farve – dukker op i Folketingets publikationer og på hjemmesider. Værket er også inspirationskilde til farverne i Folketingets nye designlinje – mange år efter at Rasmus Larsen lagde sit sidste penselstrøg på værket, da han i 1948 under en restaurering tilføjede den senere så berømte syltekrukke lige under udvalgstavlen ved Folketingssalen.

Det er også et fast indslag, at besøgende går en runde i Vandrehallen, når de er på omvisning i Folketinget. Særlig blomsterfrisens drillende visdom og skønhed vækker begejstring: Syltekrukken, sneglen og edderkoppen får de fleste til at trække på smilebåndet.

Rasmus Larsen blev af Christiansborgs arkitekt, Thorvald Jørgensen, oprindeligt bedt om at male nogle indskrifter over Vandrehallens døre, ornamentere en frise langs væggen og dekorere et par fyldninger. Men undervejs dukkede de mange ordsprog, dyr og symboler lige så stille op lige over vægpanelerne –

1 Rasmus Larsen udsmykkede Vandrehallen på Christiansborg på 3 ½ år fra 1918 til 1921, kort efter genopførelsen af slottet (det tredje Christiansborg), idet det andet Christiansborg Slot nedbrændte i 1884.

2 Indskrifternes tilblivelse er nærmere beskrevet i artiklen om værkets tilblivelse på side 21 ff.

Den Onde Maler

“Født på Lolland, begyndt som malersvend, med afgang fra Akademiet og i halvfemserne lærer ved samme, var jeg senere med til at dekorere Glyptoteket og Rigsdagens Vandrehal. Jeg har ornamentikken i Vandrehallen på min samvittighed og de sentenser, jeg ved den lejlighed anbragte rundt om på væggene, gav mig blandt rigsdagsmændene i årene 1917 til 1920 det spøgefulde tilnavn »den onde maler.”
Gjorde De Dem så fortjent til dette?
Kunstmaler Larsen grynter lidt, ler ved minderne og siger: “Ja. Vist så. Slotsarkitekt Thorvald Jørgensen havde givet mig frie hænder i Vandrehallen, og det lod jeg mig ikke sige to gange.”

Kalundborg Avis, den 12. september 1944.

så dejligt i øjenhøjde med de landstings- og folketingsmedlemmer, der var på vej til politiske forhandlinger. Ikke ét sted i Vandrehallen undgår øjet Rasmus Larsens dekorationer, underfundige kommentarer, dyr og symboler – hvilket gav ham tilnavnet Den Onde Maler.

Ud over den kendte blomsterfrise og indskrifterne består værket også af to større vægdekorationer. Her skildrer Rasmus Larsen henholdsvis livets træ og sagnet om den magiske kværn Grotte og de to stærke trælkvinder Fenja og Menja³. Dekorationen med trælkvinderne, der tager hævn over deres undertrykker, skaber han 3 år efter grundlovsændringen i 1915, der gav kvinder ret til at stemme⁴ og stille op til valg til Rigsdagen – og placerer den lige ved siden af formandskontoret, Folketingets mest magtfulde kontor.

Området i midten af Vandrehallen, hvor Danmarks grundlove er udstillet, har Rasmus Larsen kommenteret ved at udsmykke nichens to søjler med symboler på de vigtigste dele af dansk erhvervs- og åndsliv. Og når man går ud af hallen, svæver Rasmus Larsens ornamentik som en blomstrende have over ens hoved – også buegangene er rigt ornamenteret.

Da værket stod færdigt, udbrød et folketingsmedlem: "Her lyder folkets røst til os fra væggene." Folkets stemme og løftede pegefinger er da også med Rasmus Larsens ihærdighed og mod blevet en nagelfast del af udsigten, når man som folkevalgt skal ind i Folketingssalen og beslutte, hvilke love og regler danskerne skal rette sig efter – en unik udsmykning blandt verdens mange parlamenter.

3 Sagnet om de to jættekvinder Fenja og Menja stammer fra den nordiske mytologi. Kong Frode satte dem til at male guld og lykke på sin kværn Grotte, som kunne male det frem, man ønskede. Da kong Frode udnytter Fenja og Menjas arbejdskraft, ender de med at male død og ødelæggelse over ham. Kilde: Den Store Danske.

4 Kvinders indtog i demokratiet og fortællingen om Fenja og Menja beskrives nærmere i artiklen om Grottekværnen på side 73 ff.

At magthaverne må tåle kritik fra væggene i magtens centrum er en enestående fortælling om rummeligheden i det danske demokrati – om karakteren af den vigtige udveksling af synspunkter mellem befolkning og magthavere, der forhåbentlig aldrig forstummer. Dette særkende ved danskernes måde at føre en demokratisk samtale på er omdrejningspunktet for denne publikation.

God fornøjelse med læsningen.

RASM.
LARSEN
1920

Rasmus Larsen – Den Onde Maler

Født den 24. april 1867 i Majbølle ved Guldborgsund på Lolland.

Død den 24. februar 1950 i København. Urne nedsat på kirkegården i Majbølle.

Skaber sit værk i Vandrehallen på Christiansborg fra 1918 til 1921.

Uddannelse

Malersvend fra Teknisk Skole i København, 1885.
Dekorationsmaler og kunstmaler fra Kunstakademiet i København, 1896.

Arbejdsliv

Lærer på Teknisk Skoles Malerskole og Kunstakademiet i København.

Har udført dekorations- og restaureringsarbejder, bl.a. på Københavns Rådhus, Københavns Universitet og Kommunehospitalet i København.
Kunstmaler, landskabsbilleder.

Udlandsophold

Tyskland og Italien, 1903.

Selvtilliden fejlede skam ikke noget

*“Ja, gu’ er jeg kunstmaler”,
siger han, og ser misbilligende
på mig - “hvor mange af
nutidens malere tror De kunne
lave en frise som denne her? ...”*

Social-Demokraten, den 16. oktober 1948.

*Fra Christiansborgs opførelse.
Da Rasmus Larsen malede hele
værket selv med undtagelse af en
enkelt dekoration, er det med stor
sandsynlighed ham, du ser stå i
baggrunden og male i en niche.*

GUD MILDNER
LUFTEN FOR DE
KLIPPEDE FAAR

Maleteknik og restaurering

Af Folketinget

Rasmus Larsen skabte sit værk i Vandrehallen fra 1918 til 1921 i en stil, han selv kaldte for en bondestilsfordanskning af barok. Værket består af:

- en 268 m lang blomsterfrise med ordsprog og dyrebilleder
- to større vægdekorationer
- fire plaketter⁵ med indskrifter (fyndord)
- ni indskrifter på vægge, i nicher og over døre
- dekorationer i buegange og på piller – herunder ved grundlovsnichen.

Til dekorationerne er der brugt rød, okker, krom-oxidgrøn, sort samt bladguld. Rasmus Larsen har nok tegnet dekorationerne på væggen med blyant efter skabelon og så malet dem op med farver.

Han har med stor sandsynlighed benyttet teknikken al secco ved de fleste dekorationer. Her maler man direkte på væggen med pigmentfarve på en tør kalkmørtelbund. I de små dyrebilleder har Rasmus Larsen formentlig også brugt bindemidlet kasein, som gør det muligt at male flere detaljer, lægge skyggeeffekter og lave farveovergange.

Sæt ikke dit lys under en skæppe

“Ak ja! Her sprang jeg som en hjort i årene fra 1918 til 1921, og nu har jeg kroppen fuld af gigt og andet djævelskab, men de måtte jo have fat i mig igen, da frisen skulle repareres – det er navnlig her forneden den har ’fået lidt’. Vaskekonerne er ikke nænsomme, og de mange rigsdagsmænds pomadiserede hoveder har også sat fedtpletter her og der.”

Social-Demokraten, den 16. oktober 1948.

⁵ Lille relief brugt som præmie, æresbevisning, mindetavle el.lign.

Restaurering

Frisen er udsat for en del slitage på grund af blegning fra sollys og berøring fra de mange besøgende i Folketinget – særlig syltekrukken, sneglen og perleborten langs panelet rører mange hænder ved. Borten har derfor været retoucheret og rekonstrueret ad flere omgange. Det samme har de fleste af frisens mange hjørner. Frisen var også dækket af et lag tjære som en naturlig følge af, at medlemmerne røg indendørs. Dette gulbrune lag er renset bort nu.

Frisen har været restaureret ad flere omgange:

- Rasmus Larsen (1948)
- Skiltemalere fra Nielsen & Kromann (1997)
- Konservatorer fra Nationalmuseet (2019).

Ved restaureringen i 1948 tilføjede Rasmus Larsen det nok mest kendte symbol i frisens blomsterbort – syltekrukken – under udvalgstavlen, der hænger lige ved Folketingssalen.

Ved restaureringerne er partier, der er meget slidte, malet op, motiver renset for støv og skidt, og farver frisket op. Restaureringerne er foregået meget nænsomt, så Rasmus Larsens originale værk og udtryk bevares så godt som muligt for eftertiden.

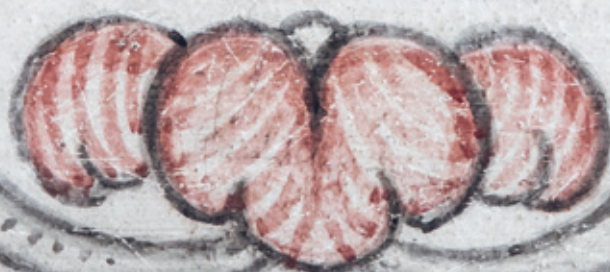

Konservator fra Nationalmuseet restaurerer frisen.

KATTENS LEG
ER MUSENS
DØD

Rasmus Larsens beskrivelse af værkets tilblivelse

Af Folketinget og Rasmus Larsen (brev)

Rasmus Larsen sender i 1923 et brev til Rigsdagen⁶ med et udkast til en artikel om sit værk. Teksten danner grundlag for den beskrivelse, der blev trykt i Rigsdagens Årbog 1923-24. I brevet beskriver han, hvordan værket i Vandrehallen er blevet til, og hvilke valg han har truffet med hensyn til teknik, udsmykning og indskrifter, som han kalder fyndord.

Rasmus Larsen beretter også om dele af det samarbejde, han har haft med arkitekt Thorvald Jørgensen, landstingsmand Herman Trier⁷ og den på tidspunktet for brevet afdøde bureauchef Frederik Emil Kretz⁸. Sidstnævnte samarbejde var bestemt ikke uden sammenstød, Kretz truede bl.a.

på et tidspunkt med at få skrabet Rasmus Larsens tæppemaleri af Grottekværnen ned af væggen.

Rasmus Larsen er nok klar over, at han bevæger sig på grænsen med sin beskrivelse af Kretz; han kommer med en ret så kras kritik af en død mand, idet Kretz gik bort 2 år tidligere, i 1921. For i sit følgebrev til Trier skriver han: "Stykket, der omhandler Kretz' syn på fremstillingen af Grottekværnen eller rettere min "egenrådighed" kan jo godt helt stryges." Og strøget blev kontroversen da også, den fremgår ikke af teksten i årbogen.

Men lad os give ordet til kunstneren selv. Nedenfor kan du læse Rasmus Larsens fremstilling i sin fulde

6 Der foreligger et følgebrev stilet til landstingsmand Herman Trier ved brevet. Af brevtteksten fremgår det, at Trier har bedt Rasmus Larsen om en fortegnelse over billederne og ordsprogene i frisen, og at kunstneren har udvidet beskrivelsen til at omfatte hele værket og processen med at skabe det.

7 Herman Trier (1845 – 1925). Pædagog og politiker. Repræsenterede først Venstre, senere Det Radikale Venstre. Næstformand for Landstinget på tidspunktet for Rasmus Larsens værks tilblivelse, tidligere formand for Folketinget.

8 Bureauchef var datidens betegnelse for direktøren for Rigsdagen. Frederik Emil Kretz (1855-1921) var bureauchef for Rigsdagen fra 1893 frem til sin død i 1921.

De tre Tyldpinger i Væggen var beklædt fyldte med Ornamentter, der kunde danne en tappetagtig Komposition. Da de to vare færdige, syntes jeg, at den tredje, der har sin Plads imellem Dørene til Formandens Værelse, skulde udmærke sig ved et eller andet udover det sædvanlige Ornamentmaleri. Jeg fandt da, at det gamle Sagn om Grottekvarnen kunde anvendes, og det lod sig komponere til et tappetagtigt Billede, ^{der} malet paa en Maade, der staaer i Karakter sammen med det øvrige Maleri.

Da Bureaudchefen ~~Kunne~~ saa dette Billede blev han som ude af sig selv, fordi ingen havde spurgt ham om det maatte males. Paa min Henvisning til at Præsident og Rigsdagens øvrige Medlemmer jo havde set det hvor Dag blev til, fra den første Skrid til den sidste, uden nogensinde at indvunde det ringeste derimod, svarede han blot, at de havde ingenting at sige.

Det broede han dog vel ikke selv paa siden han tilføjede, at jeg blot skulde vente til de to daværende Formand og Hr. Trier ikke var der mere, saa skulde han nok faa alt det skrabt af Væggene, som jeg havde gaet og smurt paa.

Denne uopnåede Glæde skulde Bureaudchefen dog ikke opleve at faa.

Fra den første Dag, Rigsdagen midt paa Kristiansborg, viste Hr. Landstingsmand Trier varm Interesse for mit Arbejde, som han fulgte Skridt for Skridt. Han tog selv Del deri ved at forfatte Indskriftene til Taolerne ved Kaminen og over de to store Døre, samt ved at fremskaffe Indskriftene over Føltesingels og Landstings Døre i den gammeldags Stavemaade, der blev anvendt.

Flere andre Ord blev ligeledes anbragt paa Hr. Triers Tilskyndelse, og ved denne Interesse har Arbejdet vundet både i Indhold og i Form.

Rasmus Larsen

Fra indflytningen på det tredje Christiansborg.

længde. De steder, der blev redigeret bort, inden teksten blev trykt i årbogen, er markeret med kursiv. Tilføjelser i årbogen står i skarp parentes.

Rasmus Larsen skriver:

“[Nogle måneder før Rigsdagen skulle flytte ind på Christiansborg, ønskede slotsarkitekten⁹ en maler til at anbringe indskrifter over dørene i Rigsdagshallen¹⁰ og i forbindelse dermed lidt ornamentik. Et

par fyldninger i væggen og en frise over panelet, der vist først var tænkt marmoreret, skulle nu ligeledes smykkes med ornamenten. Rigsdagens malermester blev anmodet om at skaffe maleren, og han udpegede mig.

Arbejdet begyndte med ved prøver at fastslå en form og] udtryksmåde, der kunne give værkets et *smukt* [tiltalende] og egenartet præg, *dog* holdt

9 Arkitekt Thorvald Jørgensen (1867-1946) tegnede ud over Christiansborg Slot bl.a. flere københavnske kirker, Gentofte Rådhus og andre offentlige bygninger. Christiansborg er hans hovedværk. Thorvald Jørgensen blev kongelig bygningsinspektør i 1911 og varetog denne post frem til 1938.

10 Det, der i dag hedder Vandrehallen.

indenfor kalkmaleriets grundkarakter i modsætning til anden maleteknik.

Da arbejdet helst skulle være færdigt *i løbet af et par måneder* inden Rigsdagens indflytning, skulle [måtte] der *jo* anvendes en malemåde, der muliggjorde, at mange hjælpere kunne sætte sig ind i *det* [den] og gøre sig fortrolig dermed.

De prøver, *der* [som] *da* blev udført, gav dog et utilfredsstillende resultat, *der* [de] mindede for meget om malersvendearbejde. Det [hidtil prøvede] blev derfor opgivet; *men* [kun] det bedste forsøg blev stående omkring døren til budstuen som et kuriosum.

Den teknik, der så blev forsøgt, tillader at gøre arbejdet mere indholdsrigt og interessant, men *fordrer* [kræver] kunstnerisk følelse og klar bevidsthed om, hvad der *hele tiden* [på hvert punkt] skal gøres, og udviklet maleteknisk drevenhed. Fremmed hjælp var dermed at regne for udelukket, og udførelsen ville strække sig over lang tid. Arkitekten valgte imidlertid *den* [denne] fremgangsmåde, og samtidig opgav han at blande sig mere i det [arbejdet]; jeg måtte nu selv om resten.

Efter mit syn skulle farverne være lette og lyse for ikke at komme i strid med, hvad der kunne tænkes malt oppe i vægfladerne.

Og da man hele vejen har frisen lige ind på livet, måtte arbejdet, også efter min mening, udføres med en vis finhed, der tillader at se det på nært hold. Ornamentets form og hele art var af afgørende betydning, det måtte [ligesom bygningen] være af barok karakter, *da bygningen jo har denne. Det måtte have ligesom et præg af en art* [vis] bondestilsfordanskning, *men* dog ikke for *meget* [stærkt].

Da jeg [Jeg har] intet forbillede *har* haft for øje, men [er] udelukkende *er* gået efter eget syn og følelse, *kan en vis originalitet vel derved ikke helt undgå opnået.*

Kontorvæggen var den første, der blev gjort færdig og derefter vinduesvæggen. Jeg havde tænkt mig at anbringe et *smukt* fyndord over hver af de mange sofaer, der har plads ved vinduerne, dels fordi jeg synes om sådanne ord, dels fordi der derved ville bringes lidt variation ind i dekorationen. Da jeg jo imidlertid ikke selv kunne bestemme eller udvælge ord, der skulle virke så fremtrædende, opgav jeg det igen, idet jeg frygtede for, at det skulle få en hæmmende virkning på arbejdets gang, at føre denne sag frem til rette vedkommende. Arkitekten havde desuden fortalt mig om den kranke skæbne, et lignende forslag af ham andetsteds i bygningen havde haft.

Hr. landstingsmand H. Trier, hvem jeg talte med derom, mente også, at det var rigtigst at opgive den idé, som han for øvrigt syntes om.

Men hr. Trier¹¹ [Landstingsmand H. Trier, med hvem jeg talte om sagen,] kom senere med 4 fyndord, der havde været tænkt til anden brug, og foreslog dem anvendte, hvis jeg havde lyst. De blev anvendt [i vinduesfordybningerne] og viser, at *således* [sådan] burde det have været hele vejen.

Med anvendelsen af disse ord kom der et nyt element ind, *der kan måske siges* [bevirkede], at der *gik* [kom] hul på bylden.

Af den 268 m lange frise var det først færdige parti gået fra dør til dør og uden om hjørner og krinkelkroge, hvorved der af sig selv fremkom holdepunkter for øjet, *der* [som her] modvirker det kedsommelige [, der ellers let kunne fremkomme]. Men nu var der de meget lange stykker tilbage, *der* [som] uden afbrydelse strækker sig meter efter meter hen over panelet i hallens endepartier.

Da jeg havde malt et anseligt stykke deraf og [var] nået hen til Folketingets dør, var jeg klar over, at der måtte gøres noget for at bringe liv af anden art ind. Og *tiderne var jo fulde af meget, der* [i tiden, vi levede i, gik der jo meget for sig, som] kunne give

11 I årbogen står der: Landstingsmand H. Trier, med hvem jeg talte om sagen, kom senere med 4 fyndord ...

anledning til billedlig, dekorativ fremstilling [også] i sådan beskeden [den her nødvendige beskedne] målestok: Hæslæsende jagen efter profit, alle arter af bjærgsomhed [i alle skikkelser] ytrede sig på en måde, [som] man aldrig før havde set vise sig så ublufærdigt.

Korslagte arme triumferede, ufine streger huserede og dansen om guldkalven gik i vilde spring.

Med tanken på dette liv er de små billeder, der nu danner de faste holdepunkter i frisen, frembragt som illustrationer til et udvalg af vor rige

ordsprogsskat; *et udvalg, der enten tager sigte på, hvad der skete i øjeblikket, eller som udtryk for sider i det menneskelige væsen, der da var særligt fremtrædende.*

Derigennem opnåedes, hvad en folketingsmand sagde:

“Her lyder folkets røst til os fra væggene”.

De tre fyldninger i væggen var bestilt fyldt med ornamenter, der kunne danne en tæppeagtig komposition. Da de to var færdige, syntes jeg, at den

tredje, der har sin plads imellem dørene til formændenes værelser, skulle udmærke sig ved et eller andet ud over det sædvanlige ornamentmaleri.

Jeg fandt da, at det gamle sagn om Grottekværnen kunne anvendes, og det lod sig komponere til et tæppeagtigt billede, *der blev malt* [og male] på en måde, *der* [som] står i karakter sammen med det øvrige maleri.

Da bureauchef Kretz så dette billede, blev han som ude af sig selv, fordi ingen havde spurgt ham, om det måtte males. På min henvisning til, at Præsidiet og Rigsdagens øvrige medlemmer jo havde set det hver dag blive til, fra den første streg til den sidste, uden nogensinde at indvende det ringeste derimod, svarede han blot, at de havde ingenting at sige.

Det troede han dog vel ikke selv på, siden han tilføjede, at jeg blot skulle vente, til de to daværende formænd og hr. Trier ikke var der mere, så skulle han nok få alt det skrabet af væggene, som jeg havde gået og smurt på.

Denne ophøjede glæde skulle bureauchefen dog ikke opleve at få.

Fra den første dag, Rigsdagen mødte på Christiansborg, viste hr. landstingsmand Trier varm interesse for mit arbejde, som han fulgte skridt for skridt. Han tog selv del deri ved at forfatte indskrifterne til tavlerne ved kaminen og over de to store døre, samt ved at fremskaffe indskrifterne over Folketingets og Landstingets døre i den gammeldags stavemåde, der blev anvendt.

Flere andre ord blev ligeledes anbragt på hr. Triers tilskyndelse, og ved denne interesse har arbejdet vundet både i indhold og i form.”

En spejling af Danmark – ordsprog og indskrifter

Af Folketinget

Blomsterfrisen

Danmark var et landbrugsland, da Rasmus Larsen maledede sit værk i Folketingets Vandrehal. I dag udgør landbrugsjord stadig 61 pct. af Danmarks areal¹². Landbruget har derfor været inspirationskilde til mange danske ordsprog og udgør i nogen grad stadig en fælles forståelsesramme for danskerne. I Rasmus Larsens valg af ordsprogene til sin blomsterfrise ser man tydeligt landbrugs- og naturinspirationen: “Gud mildner luften for de klippede får”, “Krybben fuld af havre og strøelse til bugen” og “Ikke enhver høne, der kagler, lægger et æg”. Det sidste forfattede Rasmus Larsen i øvrigt selv – sammen med “Ikke enhver hane, der galer, melder en ny dag” – specifikt til frisen. De bliver på sin vis erindringer om det danske landbrugssamfund. Visdommen i de små ordsprog er opstået gennem det daglige arbejde på landet, og de indeholder vigtige leveregler og råd, som folk kunne spejle sig i, fordi

mange på den tid enten ernærede sig ved landbrug eller kendte nogle, der gjorde.

Indimellem bliver Rasmus Larsen fremstillet som ophavsmand til de mange finurlige ordsprog. Han har dog kun digtet de to førnævnte ordsprog om haner og høner på egen hånd. Man kan ikke sige med sikkerhed, hvor Rasmus Larsen har fundet de øvrige ordsprog til blomsterfrisen, eller hvordan han har udvalgt dem. Nogle findes i de ældste danske ordsprogssamlinger – noget, litteraturhistoriker Carsten Madsen kommer nærmere ind på i artiklen “Indskrifternes retorik” på side 31 ff.

Muligvis har den fynske sognepræst, forfatter og politiker Jens Christian Edvard Theodor Mau (1808-1885) også haft indirekte betydning for, hvilke ordsprog Rasmus Larsen valgte at anvende. Han blev i 1852 valgt som landstingsmand for

12 Nyt fra Danmarks Statistik, den 16. juli 2020 – Nr. 279.

partiet Højre (konservative) og var en meget flittig forfatter med en stor interesse for det danske sprog. I 1879 udgav han "Dansk Ordsprogsskat", et værk i to bind med en stor samling danske ordsprog, rimsprog, talemåder og udvalgte bibelcitatier.

"Dansk Ordsprogsskat" var en del af Folketingets Biblioteks samling, da Rasmus Larsen malede ordsprogene i frisen – og bogen står stadig på bibliotekets læsesal. Næsten alle ordsprogene i blomsterfrisen er opført i den. Så det er bestemt

en mulighed, at Rasmus Larsen også har besøgt Folketingets Bibliotek og har brugt bl.a. denne bog som opslagsværk og inspiration.

Med hjælp fra en landstingsmand gik der hul på bylden

Rasmus Larsens værk består bl.a. af de i frisen indføjede ordsprog illustreret primært med dyrebilleder, men også med fantasivæsener, genstande og et enkelt sted endog et par menneskører. Ud over ordsprogene er der på udvalgte steder malet 13 indskrifter (fyndord), hvoraf de mest berømte er

de fire begreber retsind, lovsind, frisind og storsind, der er placeret i Vandrehallens grundlovsniche. Men hvordan fandt Rasmus Larsen frem til, at netop disse 13 indskrifter skulle være at læse i det politiske hus, Rigsdagen var?

Arkitekten bag det nuværende Christiansborg, Thorvald Jørgensen, havde haft planer om udsmykning med ordsprog et andet sted på Christiansborg. Disse planer blev skrinlagt. Rasmus Larsen skriver om dette:

“Hr. landstingsmand H. Trier, hvem jeg talte med derom, mente også, at det var rigtigst at opgive den idé, som han for øvrigt syntes om. Men hr. Trier kom senere med 4 fyndord, der havde været tænkt til anden brug, og foreslog dem anvendte, hvis jeg havde lyst. De blev anvendt og viser, at således burde det have været hele vejen. Med anvendelsen af disse ord kom der et nyt element ind, der kan måske siges, at der gik hul på bylden¹³.”

Landstingsmedlem Herman Trier var tidligere formand for Folketinget og havde en lang parla-

mentarisk karriere bag sig for Venstre, senere Det Radikale Venstre. Han var, mens Rasmus Larsen skabte sit værk, næstformand for Landstinget (1918-20). Ud fra Rasmus Larsens beskrivelser kan man se, at Trier havde en særlig interesse for Rasmus Larsens værk.

Trier forfattede bl.a. indskrifterne over dørene til ministergangen og Ridebanefløjten og indskrifterne ved Samtaleværelset i midten af Vandrehallen. Og han fandt den oprindelige stavemåde for de to indskrifter over dørene ind til Landstingssalen og Folketingssalen. Også rigsdagsmændene Edvard Brandes (Venstre/Det Radikale Venstre), Holger Hammerich (Højre), Jens Christian Christensen (Venstre) og Frede Bojsen (Venstre) bidrog til indskrifterne.

Hvor valget af ordsprogene i blomsterfrisen udelukkende kan tilskrives Rasmus Larsen selv, er der altså, hvad angår indskrifterne, tale om et samarbejde mellem kunstneren og repræsentanter fra det politiske lag i Rigsdagen.

13 Fra Rasmus Larsens udkast til artikel i årbogen, 1923. Du finder brevet på side 23 ff.

De 13 indskrifter

Over indgangsdøren til Folketingssalen
Meth logh scal land byggies
[Med lov skal land bygges, Jyske Lov]
(Herman Trier, stavemåden)

- • -

Over indgangsdøren til Landstingssalen
Logh scal gøres æftær allæ mens gaffn
[Loven skal gøres efter alles tarv,
Jyske Lov]
(Herman Trier, stavemåden)

- • -

Ved døren til Ridebanefløjen
Virk i fællig, men forskellig.
Drag til minde:
Mand er mand og kvinde kvinde
(Herman Trier)

Gerning vil have tid,
men tid vil også have gerning
(Frede Bojsen)

Nicherne (5-8)
Folkets liv er lovens fylde
(Herman Trier)

Lov er lov og lov skal holdes
(Edvard Brandes)

Loven binder og loven gør fri
(Holger Hammerich)

Øv ret og kræv ret
(Jens Christian Christensen)

- • -

I grundlovsnichen
Retsind
Lovsind
Frisind
Storsind
(Herman Trier)

Lev i dit værk, mens det øves
(Herman Trier)

Over udgangen til ministergangen
Pluk ikke frugten,
førend den er moden.
Skal ukrudt luges op,
så glem ej roden.
(Herman Trier)

- • -

Foran Samtaleværelset
På rigets borg
skal i dens mødesale
med folkets stemme
folkesjælen tale
28.-5.-1918.
(Rigsdagens første mødedag på
Christiansborg).
(Herman Trier)

Vi' fædreland og modersmål
dit hjertes guld, din viljes stål
15.-6.-1920.
(Genforeningsdagen).
(Herman Trier)

Med lov skal land bygges

“Meth logh scal land byggies”. Disse ord har Rasmus Larsen indskrevet over fløjddørene ind til Folketingssalen. De stammer fra Valdemar Sejrs Jyske Lov fra 1241. Den var gældende i Jylland indtil 1683, hvor den blev afløst af Kong Christian Den Femtis Danske Lov. Danske Lov blev reelt set den første samlede lov for det danske rige, der indtil da havde været ordnet under Sjællandske Lov, Jyske Lov og Skånske Lov.

Valdemar 2. Sejr huskes i dag nok bedst som kongen, der i 1219 erobrede esternes borg Lyndanisse. Det var under dette slag, fortæller myten, at Dannebrog faldt ned fra himlen. Rasmus Larsen skriver i sit udkast til en artikel i årbogen 1923, at Herman Trier hjalp med at finde den oprindelige staveform. Så havde det ikke været for Trier, kunne der måske have stået “Med lov skal man land bygge”, som der står på facaden på Københavns Byret.

Sætningen over døren ind til Landsstingssalen, “Logh scal gøres æftær allæ mens gaffn” (loven skal gøres efter alles tarv), stammer ligeledes fra Jyske Lov. I fortalen til loven lyder sætningen i sin helhed: “Derfor skal loven gøres efter alles tarv, at retsindige og fredsommelige og sagesløse kan nyde deres fred, og uretfærdige og onde kan ræddes for det, der er skrevet i loven, og derfor ikke tør fuldbyrde den ondskab, som de har i sinde.”

Da Rasmus Larsen malede frisen, holdt Landstinget sine møder i Landstingssalen. Ordene fra Jyske Lov har derfor været en evig påmindelse for Landstingets medlemmer om, at love ikke skal vedtages til nogens særlige fordel, men være til alles bedste.

Rasmus Larsen citeres flittigt

Mange folketingsmedlemmer har fundet inspiration i Rasmus Larsens værk – både i ordsprog og indskrifter – til debatterne i Folketingssalen og citeret dem. Her er det folketingsmedlem og tidligere minister Marianne Jelved (Radikale Venstre), der i 2020 refererer til værket og dets bidrag til vores demokratiske kulturarv under en debat i Folketingssalen:

“Nede ved indhugget i Vandrehallen, hvor grundlovene bl.a. ligger, er der malet fire ord på væggen. De har stået der siden 1918 og er malet af Den Onde Maler, Rasmus Larsen, som har dekoreret Vandrehallen. Og det er fire meget, meget centrale begreber, fordi de definerer det, der har skabt det Danmark, vi har i dag. Det er en fælles kulturarv, som efter min opfattelse er meget, meget vigtig at have i erindring. Og jeg synes, det er en forpligtelse, hver gang man går forbi dernede, lige at erindre, hvad det er, der står. For at alle nu kan være med i den her oplevelse, skal jeg nævne dem her. Der står: retsind, lovsind, frisind, storsind. Det er det grundlag, som har skabt det Danmark, vi kender i dag, og jeg håber sandelig, at vi kan blive ved med at erindre de fire begreber og holde dem i hævd¹⁴.”

14 Fra debat om forbud mod muslimske bønnekald i det offentlige rum, juni 2020. Folketingstidende 2019-20, tillæg F, møde 127, beslutningsforslag nr. B 174.

Folketingsmedlemmer citerer ordsprog og indskrifter fra Rasmus Larsens værk (1953 – 2021)

Lov er lov og lov skal holdes (100 gange)

Meth logh scal land byggies (56 gange)

Retsind
Lovsind
Frisind
Storsind (7 gange)

Den, der forstår fuglenes sprog kan blive minister (6 gange)

Gud mildner luften for de klippede får (4 gange)

Folkets liv er lovens fylde (3 gange)

Når de store klokker lyde, kan de små ikke høres (2 gange)

Krybben fuld af havre og strøelse til bugen (2 gange)

Kilde: folketingstidende.dk

Lov er lov, og loven skal overholdes

Lov er lov, og loven skal overholdes. Disse sætninger er velkendte og ofte benyttet af folketingsmedlemmerne under debatter i Folketingssalen. Men hvor stammer sætningerne fra?

Rasmus Larsen har indskrevet sætningerne på væggen i en af nicherne lige efter udvalgstavlen. Ordene er oprindelig Edvard Brandes'. Han er nok mest kendt i dag for at være med til at skabe det moderne gennembrud og som en intellektuel skikkelse i anden halvdel af det 19. århundrede. I 1909 var den da 62-årige Brandes i en kort periode finansminister i den radikale mindretalsregering under ledelse af konseilspræsident¹⁵ Carl Theodor Zahle.

Finansminister Brandes skulle selvsagt stå på mål for finansloven. Finansloven for 1910 indeholdt bevillinger til en ny forsvarsordning, som Det Radikale Venstre var imod. Brandes' svar ved fremsættelsen af finansloven i Rigsdagen den 30. oktober 1909 indeholdt de nu så berømte sætninger:

“Ministeriet indser, at et forsøg på nu at gennemføre militære eller finansielle ændringer i disse love ville være en ørkesløs demonstration, da sådanne

ændringer ikke på det nuværende tidspunkt kunne ventes billigede af dette høje Tings flertal så lidt som af Landstingets. Det parti, af hvilket ministeriet er udgået, er modstander af disse love. Dog lov er lov, og loven skal overholdes. Altså, hvad der på grundlag af disse love med nødvendighed kræves bevilget på det kommende finansår, og hvad der af påbegyndte arbejder eller foretagne bestillinger ikke kan standses, vil regeringen søge bevilget¹⁶.”

Jurist og retsfilosof Alf Ross (1899-1979) udlagde sætningernes særegenhed sådan her¹⁷: “Lov er lov, og lov skal holdes, siger man og mener hermed, at loven, uanset om man kan billige dens indhold eller ej, har krav på respekt, netop fordi det er loven. Man kan kalde denne indstilling den formelle lovydighed. Den tager sig udtryk i forestillinger om, at retten og den magt, der udøves i rettens navn, er andet og mere end et magtfaktum. Retten besidder en særegen gyldighed som ret, og retsmagten er legitim magt.”

Folketingsmedlemmerne har gennem tiden ikke holdt sig tilbage med at minde hinanden om denne opfattelse. Hundrede gange siden 1953 er sætningerne blevet sagt under en debat i Folketingssalen. Her er det Kristen Poulsen fra

¹⁵ Datidens betegnelse for statsminister.

¹⁶ Rigsdagstidende 1909-10, tillæg F, spalte 200.

¹⁷ Fra essaysamlingen “Ret som teknik, kunst og videnskab”, en række af Alf Ross' artikler udgivet i 100-året for hans fødsel. Udvalgt af Isi Foighel, Hans Gammeltoft-Hansen, Henrik Zahle. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1999.

Fremskridtspartiet, der i 1981 benytter udtrykket under en debat om hastighedsbegrænsninger på lande- og motorveje:

“Lov er lov, og lov skal holdes. Men det, vi er ved at gøre nu, er at vedtage en lov, som vi ikke holder. Hvis der er 179 herinde, der er ærlige, vil jeg spørge alle dem, der har kørekort: Hvor mange af jer har ikke kørt over de tilladte 80 km? Det har vi alle sammen. Der er ikke én, der kan sige sig fri. Vi nedbryder respekten for loven i dette høje ting, hvis vi bliver ved med at vedtage en masse love, som ingen overholder¹⁸.”

Syltekrukken kom til i 1948

Det nok mest berømte symbol i frisen, syltekrukken under udvalgstavlen, har ikke altid været der. I avisen København kunne man den 16. oktober 1948 læse om Rasmus Larsens restaurering af frisen. Han var da fyldt 81 år, men det forhindrede ham ikke i at opfriske sit værk med vanlig drilskhed:

“Præcis under tavlen malede han en syltekrukke. En dejlig ler-tingest med papir over og bånd om papiret. Den lille respektløshed vakte stor munterhed. Og selvfølgelig har Rigsdagens medlemmer så megen selvironi, at ingen vil finde på at forlange krukken fjernet. Den skal sidde som en stilfærdig påmindelse til udvalgene om at gøre tingene færdige i en fart og ikke tage ved lære af sneglen, som sidder på frisen en meter fra krukken og har siddet der i 30 år.”

Roderiet

Der er flere anekdoter om Rasmus Larsens værk. En af dem handler om verset over udgangen til ministergangen ved Folketingssalen. Historien lyder, at Rasmus Larsen på et tidspunkt ikke havde fået udbetalt sin løn, og at han gjorde daværende indenrigsminister Ove Rode opmærksom på det ved at udelade n'et i ordet roden – det ville han først male, når lønnen blev udbetalt. Verset lyder: Pluk ikke frugten, førend den er moden, skal ukrudt luges op, saa glem ej rode(n).

18 Fra debat om hastighedsbegrænsninger. Folketingstidende 1980-81, tillæg F, spalte 9.395.

Det har dog været svært at bekræfte den morsomme historie. Larsen selv afviste den i et interview med Berlingske Tidende den 7. september 1948: "Det fortælles, at Rasmus Larsen malede dette en lørdag eftermiddag, og at han holdt op, da han kun manglede n i Roden, således at der stod Rode. – Det er nu ikke rigtigt, siger maleren, men det er derimod rigtigt, at en jysk folketingsmand, en skolelærer, som ikke kunne lide Rode, foreslog mig at lade det sidste bogstav vente til om mandagen."

Den forsvundne muldvarp

I et interview med Rasmus Larsen i Aalborg Amtstidende den 22. september 1944 kan man læse, at han som et billede på samfundets nedbrydende kræfter malede en muldvarp lige uden for døren

ind til Folketingssalen, da værket blev skabt. Det ville landstingsmand Trier ikke have og bad ham fjerne den. Rasmus Larsen fortæller, at han placerede den et andet sted i Vandrehallen, for den skulle med! Indtil dato har den dog levet et skjult og stille liv – ingen har kunnet finde den.

Men med Rasmus Larsens sans for finurlige drillerier er det store spørgsmål: Hvor befinder den lille muldvarp sig i dag?

På væggen skråt over for Folketingssalen blev der i 1950 opsat et stort frihedsmonument for at hædre de faldne modstandskæmpere under anden verdenskrig. Inden da løb Rasmus Larsens blomsterfrise også langs denne væg. For at gøre plads til monumentet fortæller Rasmus Larsen¹⁹, at Rigsdagen bad ham tage den del af frisen, der befandt sig på ovennævnte væg, ned og flytte dyrebillederne til søjlerne i Vandrehallen.

I dag er der til højre for frihedsmonumentet et stykke blomsterfrise med fugle malet af skiltemalere fra firmaet Nielsen & Kromann i 1997 under en restaurering af værket. For enden af væggen finder man Rasmus Larsens billede af en død løve.

Rasmus Larsen fortæller i et avisinterview fra 1948²⁰, at løven symboliserer de døde friheds-

¹⁹ Berlingske Tidende den 28. august 1948.

²⁰ Bornholms Social-Demokrat, den 22. oktober 1948.

kæmpere. Løven har han altså tilføjet i 1948, samtidig med at han tilføjede den så berømte syltekrugke under udvalgstavlen og flyttede dyrebilledet med fårene og ordsprogene “Gud mildner luften for de klippede får” og “Tit har veltalende tunge vundet mere end draget sværd” fra ovennævnte væg. Men har han også placeret et lille muldvarpeskud ved samme lejlighed og lagt dette symbol på undergravende virksomhed ved den døde løves poter?

For foran den døde løve ligger der: En sten? En bunke muld? Et muldvarpeskud? Bedøm selv. Placeringen lige skråt over før døren ind til Folketingsalen, hvor Rasmus Larsen oprindeligt ville placere muldvarpen, lever i hvert fald fuldt og helt op til hans drilske og underfundige egenrådighed.

TIT HAR VELTALENDE
TUNGE VUNDET MERE
END DRAGET SVÆRD

Linjer og væv – den demokratiske samtale

Af Henrik Oxvig, arkitekturhistoriker

I sit hovedværk, "Menneskets Vilkår", fra 1958 beskriver den politiske teoretiker Hannah Arendt (1906-1975), hvordan den demokratiske styreform, baseret på samtale og forhandling, er enestående ved at anerkende, at vi indbyrdes er forskellige og dog lige, for så vidt vi er i stand til at forstå hinanden og sammen lægge planer for fremtiden. Demokratiet er et væv af udvekslinger mellem forskellighed og lighed til fordel for begge dele.

Talen – forudsætningen for samtalen – er en handling, med hvilken vi søger at åbenbare en mening for andre, som dermed samtidig kan se noget, den talende ikke selv kan se. Sådan er vilkåret for enhver politiker, der involverer sig i de forbindelser, som væves mellem mennesker og derved bidrager til at binde meningsfulde knuder af relationer, som ingen kontrollerer.

Med opmærksomhed på den 268 m lange blomsterfrise og de linjer, den uophørligt lader løbe over Vandrehallens egetræspanel, kan man sige, at demokratiet er gjort af knopskydende, slyngende

planter, der spinder sig om hinanden og sammen væver knuder af forståelse.

Selv om den tale, der bærer en politisk forhandling, er usynlig, fordrer talen ikke desto mindre fysiske omgivelser, den involverer møder, udveksling. Vi er aktive, når vi ved arbejde sikrer den nødvendige føde, og når vi fremstiller brugsgenstande. Men den fornemste aktivitet er, når vi handler sammen og på én gang anerkender, at vi er indbyrdes forskellige med divergerende synspunkter og dog – i kraft af talen, den mellemmenneskelige dialog – kan skabe gensidig forståelse. Arbejde, fremstilling og handling er på den måde forskellige aktiviteter. Men for Arendt er handlingen båret af tale som mellemmenneskelig dialog den fornemste.

Det betyder ikke, at de andre aktiviteter bør ringegætes. Tværtimod. De bestemmende menneskelige begrænsninger, som vi bearbejder i fællesskab, kan meget vel betyde, at forhandlingen i sit udgangspunkt vil være kendetegnet ved, at "alle vil herrer være, ingen vil sækken bære", som det hedder med

et af Rasmus Larsens ordsprog fra blomsterfrisen. Forhandlingens rum er intet uden respekt for de aktiviteter, der sikrer os føden og fremstiller steder at bo. Arendt er ikke idealist. Hendes demokrati-forståelse er ikke baseret på en from illusion om, at "Gud mildner luften for de klippede får". Menneskene deler vilkår med andre skabninger. Derfor giver det mening, når et ordsprog i frisen påpeger, at "Gud giver enhver fugl sin føde, men kaster den ikke i reden til den".

Når Arendt betegner den mellemmenneskelige dialog som den fornemste aktivitet, er det, fordi vi derved både kan præsentere vores forskellige, altid begrænsende synspunkter og interesser og erfare – i kraft af den indbyrdes forståelse, vi skaber hen langs – at vi også er lig og har brug for hinanden. "Til forskel fra fremstilling kan handling aldrig finde sted i isolation; isolation betyder frarøvelse af muligheden for at handle," anfører Arendt og fortsætter: "Historien er fuld af eksempler på, hvor uformående det stærke og overlegne menneske er, hvis det ikke ved, hvordan man skal hente hjælp fra og handle i samråd med sine medmennesker."

Samfundet er et aktivt væv af relationer. Kun i vildfarelse kan den enkelte mene sig uafhængig af dette væv. Ifølge Arendt er "troen på 'den stærke mand', hvis styrke stammer fra hans isolation", udtryk for en sådan vildfarelse. Den enkeltes indbildningskraft behøver ikke at føre til vildfarelser. Men indbildningskraften er en præmis, et

udgangspunkt, et kreativt potentiale, som ikke nødvendigvis er identisk med den meningsgivende konklusion. Konklusionen vil være resultatet af forhandlinger. Forhandlinger finder aldrig sted i isolation og vil dermed altid involvere andet, end hvad den enkelte kan forestille sig.

Arendt er omhyggelig med at understrege, at vi hver især skal anerkende vores forestillinger og vove, at deres begrænsninger afsløres, når de åbenbares for andre. Vores begrænsede udsyn og særegne opmærksomhed er en vedvarende forudsætning, der modigt skal tage initiativ, handle og derved initiere dialogen med andre begrænsninger, der tilsvarende træder frem og afslørende åbenbarer andre synspunkter. "Hvad det handler om," skriver Arendt, "er det afslørende præg, uden hvilket handling og tale ville miste deres relevans for mennesker."

Mellemrummet, som etableres mellem os ved samtale og forhandling, er ikke så håndgribeligt som de afgrøder eller brugsgenstande, vi frembringer ved vore andre aktiviteter. Men Arendt understreger, at "trods sin uhåndgribelighed er dette mellemrum ikke mindre virkeligt end den tingsverden, som vi i al synlighed har tilfælles." Det mellemrum kan ikke undertrykke, men forandre vores bestemmende forskelle og nødvendige, ofte kreative indbildningskraft. Mellemrummet er afgørende for, at samfundets potentialer vedvarende realiseres og udvikles.

Det vigtige mellemrum

“Og se så her! I denne krog står her en lille hund, der løfter benet. Den er til alle de grisepelse, som er ligeglade med, om de sviner alting til. Og så kan De måske selv regne ud, hvad fyndordet over hønsene derhenne skal betyde: “Ikke enhver høne, der kagler, lægger et æg”, og det andet der med den brølende løve og den gøende hund: “Når svanen synger, skal rågen tie”. Det er mine private gode råd til rigsdagsmændene, jeg synes bare ikke, de har hjulpet.”

Vestsjællands Social-Demokrat, den 23. oktober 1948.

Det er med dén forståelse, handlinger relateret til det u håndgribelige mellemrum er den fornemste aktivitet. Og det er ikke en aktivitet, vi bliver færdige med. Som blomsterfrisen er arbejdet med demokratiets potentialer uophørligt og fortsat knopskydende. Vi er vedvarende begyndere. Begyndelsen er genkommende. Det er ikke muligt – og ikke ønskeligt – at vi én gang for alle lægger enhver indbildsk begrænsning bag os, da vi derved ville dræbe, hvad forhandlingen lever af, og som hverken skal negligere eller undertrykke forskellen, men forandre den.

Samfundsskabelsen skal involvere, ikke undertrykke, at vi fortsat må arbejde for at skabe indbyrdes forståelse, da vi med vores særegne begrænsninger er forskellige og dermed bærere af muligheder, vi endnu ikke kender. Det giver derfor god mening, at indbildninger og begrænsninger løbende kommenteres med ordsprog i blomsterfrisen. Frisen bliver derved både et billede på de linjer, vores tale usynligt trækker mellem os, og hvorefter indbyrdes forståelse væves, og varierende kommentarer til de indbildninger, som knytter sig til at være et begrænset menneske, og som vedvarende driver os – også selv om det, vi forestiller os, ikke altid viser sig at være frugtbar: "Ikke enhver hane, der gale, melder ny dag." Det kan ikke være anderledes. "Ikke enhver høne, der kagler, lægger et æg."

Allerede grækerne havde forståelse for, at udfordringen for et samfund var at skabe en fortsat,

levende udveksling mellem forskellighed og lighed, der kunne befordre potentialer ved begge dele. Grækernes løsning var dog samtidig særlig og selektiv, da det var begrænset, hvem der kunne tage del. Ligeså var den danske løsning med et Landsting og et Folketing i hver ende af Vandrehallen – ændret til et etkammersystem med grundloven af 1953 – karakteriseret af hensynet til privilegier og begrænsninger. Det kræver også ifølge den seneste grundlov visse forudsætninger at deltage i demokratiet, og den fysiske grundlov, som præsenteres i monter midt i Vandrehallen, sætter grænser, som skal respekteres. “Loven binder og loven gør fri”.

For grækerne ville grundloven være at betragte som forudsætningen for den fornemste handling, den mellemmenneskelige dialog. Som muren om byen eller som bygningen, der rummer Folketing og Vandrehal, ville grundloven for grækerne være skabt af, hvad de betragtede som en håndværker eller arkitekt, som med Arendts ord “havde til opgave at fremstille og udfærdige et bestemt produkt som forudsætning for, at den politiske aktivitet kunne påbegyndes”.

Vi kan også i dag skelne mellem *på den ene side* de produkter, der er de usynlige forhandlingsforudsætning, og som overhovedet muliggør, at vi kan etablere mellemrum, hvor vi indbyrdes kan afsløre os, og *på den anden side* selve den åbenbarende tale. Vandrehallen og grundloven er i

det perspektiv forudsætningerne for forskellige handlinger, som trækker på, at menneskene med Arendts ord er lige og i stand til både at forstå dem, "som kom før dem", og til "at lægge planer for fremtiden og forudse, hvilke behov de, der kommer efter dem, vil have".

Blomsterfrisens væv er i den forlængelse synlighedsrelsen af en sammenhæng, som ellers er usynlig for os og dog altafgørende for, at vi i fællesskab før, nu og for fremtiden arbejder med at udfolde menneskenes mange forskellige potentialer, som vi aldrig bliver færdige med at lære at kende.

METH LOGH SCAL LAND BYGGIES

Folketingsmedlemmernes forhold til værket

Af Folketinget

En folketingsmand sagde ved tilblivelsen af Rasmus Larsens værk: "Her lyder folkets røst til os fra væggene". Men lytter folketingsmedlemmerne til denne røst? Og hvad fortæller den dem om dansk demokrati og forventningerne til, hvordan politikerne bør bruge den magt, de har til låns som folkets repræsentanter? Det har vi spurgt Karsten Lauritzen fra Venstre og Halime Oguz fra Socialistisk Folkeparti om.

Op i helikopteren

Karsten Lauritzen (f. 1983) kom i Folketinget for Venstre som 24-årig og sad i Folketinget frem til starten af 2022 – med en afstikker til posten som skatteminister fra 2015 til 2019 i regeringerne Lars Løkke Rasmussen II og III.

Karsten fortæller: "Når man bliver valgt ind i Folketinget, bruger man den første tid på at forstå, at ens drøm er gået i opfyldelse. Man har valgt at sætte sin røv i klaskenhøjde, og pludselig står man her. Sådan tror jeg det er for alle. Først derefter ser man sig lidt omkring. Og kan ikke undgå at få øje på

Rasmus Larsens værk i Vandrehallen – Folketingets hjerte – og orientere sig lidt i det. Hurtigt bliver frisen også omdrejningspunktet for de mange rundvisninger, vi laver som folketingsmedlemmer.

Danmark er et landbrugsland, og vi har levet i århundreder af at tage bestik af vejret og handle fornuftigt, ud fra at der var betingelser fra naturens side, vi ikke kunne ændre på. Så vi agerer generelt ret fornuftigt trods politiske uenigheder. Vi er besindige, svære at provokere. Vi lader humoren drive os, også i folkestyret. Vi har en lang tradition for satiretegninger og for at gøre grin med hinanden. Og man behøver blot at tage til Sverige eller Tyskland for at finde ud af, at dér gælder nogle helt andre normer.

Så noget af det første, jeg lagde mærke til, og som jeg stadig lægger mærke til og finder fantastisk og meget dansk, er niveauet af ironi, humor og sarkasme i frisen. Det er en integreret del af den danske folkesjæl og derfor også en integreret del af dansk politik. Og det har Rasmus Larsen fanget ind

og fortalt meget elegant på en ret tidløs måde. For humor udvikler sig jo hele tiden, så det er en kunst at tegne og skrive noget, som er underholdende, satirisk og nutidigt efter et helt århundrede. Det har han gjort på fornemste vis.

Hvad er du særlig glad for i værket?

Jeg holder af hele værket. Men af fyndordene lov-sind, frisind, retsind og storsind er frisind det vigtigste for mig som venstremand. Det rummer nemlig en anerkendelse af, at vi alle er forskellige. Der skal være plads til os alle sammen, vi skal respektere hinanden. Alle skal kunne tænke frit. Det ligger meget langt fra det danske folkestyre at regulere, hvad folk tænker. Og begge parter i en politisk samtale har ret til at udvise og forvente frisind.

Af ordsprogene er jeg allermest glad for "Alle vil herrer være, ingen vil sækken bære". For i politik er det tit sådan, at alle gerne vil komme ud fra en forhandling og dele penge ud. Flere lærere i folkeskolen! Flere pædagoger! Osv. Men regningen skal jo samles op, og den er der ikke så meget fokus på. Og hvis vi ikke får den regning samlet op med det samme, ja, så kan du være sikker på, at den aldrig bliver samlet op.

Rasmus Larsen løfter jo en moralsk pegefinger over for os, der er valgt som politiske repræsentanter for danskerne. Det tænker jeg allermest over, når jeg laver omvisninger – dem har jeg lavet rigtig mange af. Ved frisen falder folk altid over noget nyt.

Dens eviggyldige ordsprog får folk til at reflektere og se politisk arbejde i et større perspektiv. Og det har vi brug for på en arbejdsplads, hvor tempoet og konfliktniveauet til tider er højt – at tage en tur i helikopteren og se tingene lidt fra oven.

Selv om politik og kultur er meget forskellig fra land til land, er der noget i politik, der bare er det samme over hele verden: At ingen ønsker at bære sækken, og symbolikken i syltekrukken og edderkoppespindet tror jeg mange genkender, også i andre nationer.

Edderkoppespindet under udvalgstavlen viser også, hvor eviggyldigt Rasmus Larsens værk er. Dengang han maledede spindet, havde det én betydning. I dag, hvor spindoktorer er en fast del af det politiske landskab, har spindet fået en ny betydning. Så frisen maner til eftertanke og giver os folketingsmedlemmer perspektiv.”

Samtale giver den bedste løsning

Halime Oguz (f. 1970) kom i Folketinget for Socialistisk Folkeparti ved folketingsvalget i 2019.

Halime siger om sit forhold til Rasmus Larsens værk: “Rasmus Larsens frise i Vandrehallen er måske ikke en, man som helt nyt folketingsmedlem lægger mærke til lige med det samme. Ikke fordi den ikke er iøjnefaldende, men fordi den for det sansende øje i første omgang indgår er en del af helhedsindtryket. Man må jo ikke glemme, at den også er udsmykning, der skal friske sindet op med farver og sindrig ornamentik.

Først efter et stykke tid så jeg skriften på væggen. Ja, det siger jeg selvfølgelig med en let hentydning til den dobbelte betydning, det udtryk har. For Rasmus Larsens frise består bl.a. af en række ofte sarkastiske inskriptioner, der skal minde os lovgivere om, hvorfor vi er her, og hvilke faldgruber der er ved at have fået politisk magt.

Jeg opfatter inskriptionerne lidt som små drilske ånder, der hvisker mig i øret, når jeg går ned gennem Vandrehallen. De omfatter bl.a. en række ordsprog af uvis oprindelse. Dermed afspejler de det, man efter en romantisk opfattelse forstår ved folket, nemlig folket som noget stort, næsten mytisk, men ikke desto mindre allestedsnærværende. Lidt ligesom hos brødrene Grimm, der i Tyskland indsamlede tyske folkeeventyr.

Jeg kommer med andre ord i øjenhøjde med folket, når jeg går ned gennem Vandrehallen, og folket sender mig små stikpiller på min vej. Her oplever jeg det, jeg holder allermest af ved Danmark: at man er parat til at udstille og klæde magten af – ligesom vi gør det i karikaturtegninger og revyer. Jeg har besøgt andre parlamenter i verden, hvor man også prøver at præsentere en national fortælling, men man gør det ofte så ophøjet. Jeg tror næppe, at der er noget parlament i verden, der på samme måde piller magthaverne ned, så vi er i øjenhøjde med borgerne.

Hvad er du særlig glad for i værket?

Det ordsprog i frisen, jeg har en særlig forkærlighed for, er: "Tit har veltalende tunge vundet mere end draget sværd". Det fremstiller for mig demokratiet i en nøddeskal. For her vinder man kampe ved hjælp af veltalenhed og gode argumenter, ikke ved hjælp af krig. Det er troen på, at samtalen fører til den bedste løsning.

Af de fyndord, der er i frisen, synes jeg især om "Loven binder og loven gør fri". Denne antitese udtrykker det paradoks, at loven begrænser friheden for at realisere den. Vi er som mennesker nok fri, men kun for så vidt vores frihed ikke går ud over andres frihed. Derfor er vi nødt til at have nogle love for, hvordan vi omgås hinanden. Det er den

politiske frihed, jeg taler om her – i modsætning til den eksistentielle frihed, der er noget ganske andet.

Endelig er der lige ved siden af døren ind til formandens kontor et stort billede med Grottekværnen og de to jættekvinder Fenja og Menja, der maledede guld samt fred og lykke til kong Frode. Men de gjorde oprør, da Frode krævede mere og mere af dem. Som straf maledede de krig og død over kongen. Jeg forstår skildringen af sagnet som Rasmus Larsens kommentar til, at kvinderne havde fået valgret i 1915 – blot få år før han maledede deko-rationen. Som kvindesagsforkæmper fascineres jeg af, at man i princippet kan forfølge kvindernes magt og oprør helt tilbage til de gamle nordiske sagn."

Bladtegnerens begejstring for Den Onde Maler

Af Claus Seidel, bladtegner

“Kan man kalde det satire?”, bliver jeg spurgt, da vi passerer forbi formandskontoret, der strategisk befinder sig midtvejs mellem Landstingssalen og Folketingssalen i Vandrehallen på Christiansborg. Stemningen her er mættet af en ærlig alvor blandt de talrige folketingsmedlemmer, der hastigt passerer Rasmus Larsens værk på vej fra og til deres mange møder.

Rasmus Larsen får, så vidt man ved, noget tilfældigt tildelt opgaven af Christiansborgs arkitekt, Thorvald Jørgensen. Hvorefter han arbejder sig fermt som bare fanden, virtuost og med stor faglig sikkerhed gennem ranker og former, der flyder som en stille strøm gennem Vandrehallens arkitektoniske stramhed. Han kan al secco- og frescoteknikkerne og har motivmæssigt valgt et let udtryk og en meget præcis udformning, der gør, at frisen kan nærlæses og afkodes, som er den en avis, man sidder med hjemme i sin lænestol.

Rasmus Larsen har stort set frit slag. Ved også at anbringe indskrifter – en form for politiske levereg-

ler – rundtom i hallen tilfører han blomsterfrisen sin personlige relation og stillingtagen til det politiske liv. Han skaber en befriende ledetråd til hverdagslivet udenfor. Billederne fremstår uskyldige og nærmest naive, når de betragtes alene. Men i sammenhæng med de politiske leveregler og ved at være malet lige netop i Vandrehallen ændrer de karakter til et satirisk indspark, der maner til eftertanke, og som bliver en parallelitet til avisernes satiretegninger. Tolket og fortolket i dette magtfulde miljø får ordspil og miniaturebilleder en artistisk råstyrke. Med værket direkte påført på væggene i magtens midte formidles folkets satiriserende hvisken til folketingsmedlemmerne om at huske ærbarhed, flid og mådehold.

Avissatiren – en visuel politisk fortælling

Som en pendant til Rasmus Larsens arbejde begyndte Folketinget nogenlunde samtidig systematisk at indkøbe danske bladtegneres politisk-satiriske tegninger om folketingsmedlemmernes (og dengang også landstingsmedlemmernes) gøren og laden. Både de skarpe og revsende og de mere

Rasmus Larsen behøvede ikke en spindoktor

“Man siger, Rasmus Larsen, at Deres små billeder i frisen har politisk adresse ... -- Siger man det ... så-å ... jamen det er noget sludder. Kan De se politik i køer, heste, svaner, løver og andre smådyr ...? Næ, jeg har haft mine ganske særlige ideer med disse ting, men politik ... uha, uha!”

Social-Demokraten, den 16. oktober 1948.

løsslupne. Tegningerne blev efterfølgende hængt op i skiftende udstillinger ved Snapstinget. En tradition, der lever den dag i dag, og som udtrykker tolerance, frisind og Folketingets sans for humor – og er en stor anerkendelse af bladtegnerfagets rolle i samfundsdebatten.

Avissatiren er en visuel fortælling, hvor en ofte naturalistisk gengivelse af en situation, en hændelse eller begivenhed er skildret og rammesat af den nærværende teksts ordlyd. Kortfattet, nærmest bogstaveligt skåret ud i pap, danner tegning og tekst en symbiose, der fanger læserens nysgerighed. Dette er, præcis hvad maler Larsen også magter til fuldkommenhed. Frisens aktualitet er intakt; trods dens mange år på bagen bringer den stadig smilet frem hos beskueren.

En satiretegning er helt betinget af sin tekst. Et eksempel på dette er bladtegneren Holger Philipsens tegning fra 1944 i det illegale hæfte Muldvarpen: En ung modstandsmand på henrettelsespladsen – bagbundet til den nedgravede stolpe hænger han foroverbøjet, sunket sammen – skudt! En stærk bladtegning²¹. Men det er Philipsens ultrakorte tekst under tegningen, der gør den nærmest genial: “Skudt under flugtforsøg”. Med kun tre ord flytter han tegningen fra at være illustrativ til essensen af,

²¹ Se tegning på modstående side. Da Folketinget forgæves har forsøgt at finde arvinger/rettighedshavere til tegningen, opfordres de til at henvende sig.

hvad en bladtegning kan, når den er bedst. Bladtegningens værdi er som Rasmus Larsens billeder i Vandrehallen betinget af denne symbiose.

Christiansborgfrisen hviler på ordsprogenes genkendelighed og billedernes enkle, jævne og stilsikre udtryk. Denne indforståethed har bladtegneren også altid benyttet sig af; den daglige udstilling for avisens læsere, der uden at vide af det – over tid – bliver dus med tegnerens formsprog, idéer, vid og humor. Ved den daglige genkendelse og de følelsesmæssige og intellektuelle strenge, der tegnes på, møder læser og tegner overført hinanden, og der opstår en art samklang, en fortrolighed. Man følges ad dag efter dag på en fælles stemningsrejse.

Med frisen er det ligedan. Konfrontationen mellem billede og ord forankrer sig i beskuerens sind og forbliver et tilbagevendende møde sekunderet af nuets stemning og tilstand.

Den satiriske bladtegning udvikler demokratiet

Den satiriske bladtegning vokser sig stor og stærk gennem de periodiske hæfter, der ikke mindst i hovedstaden udgives i en lind strøm, efter at grundlovens § 77 har givet danskerne ytringsfrihed til at udtrykke sig frit i ord og streg.

Skudt under flugtforsøg

Holger Philipsen

Muldvarpen, 1944 el. 1945

I 1889 kommer årshæftet Blæksprutten på gaden. Det følges snart op af flere konkurrenter, bl.a. Svikmøllen i 1914. Hæfterne dyrker og udvikler koblingen mellem den satiriske streg og den korte fyndtekst i en drilsk sammenfletning: god tegnekunst og begavet tekst.

Hæfternes produktionsforhold giver længere deadlines. Bl.a. derfor kan man trykke bladtegninger i fire farver – ligesom Rasmus Larsen anvender fire farver i sit værk på Christiansborg, måske netop inspireret af avisernes bladtegninger.

Tonen i de periodiske satirehæfter var langt hen ad vejen høvisk, men for det meste blot bløde, joviale slag i bolledejen. Ikke meget uden for Valby Bakke var eksisterende, det var det gode borgerskab, der inden for de københavnske volde nød godt af den muntre satire. Den skarpe kommentar, hvis den var til stede, lå oftest i lagene under, hvis man lystede at grave lidt dybere.

Bladtegnerens satiriske genre har på dette punkt ikke ændret sig meget. Ofte er vi satiretegnere blevet bedt om at være grovere, mere udleverende, men det er aldrig rigtig lykkedes til fulde at få os til det. Til stor skuffelse for de ærede redaktører. Den samme klangfarve fylder Rasmus Larsens frise.

Her magter han til fulde den underspillende satire og overlader frivolt fortolkningen til beskueren. Også her går han hånd i hånd med os bladtegnere.

I tiden omkring 1918, hvor Rasmus Larsen påbegynder sit danske Bayeuxtapet²² – blot fire gange så langt – er aviserne godt i gang med at blive dansk folkeeje. Oplag og formater har ændret sig. Produktionsmæssigt er dagbladene nu teknisk i stand til at gøre daglig brug af stregtegningen. Kloge redaktører har tillige set værdien af at få det kunstneriske gemyt ind i avisens spalter som et anderledes, visuelt udtryksmiddel.

Aviserne går på hugst blandt Kunstakademiets artistiske begavelse, og flere unge malerspirer skifter loftkammerets beskedne atelier og den knappe omsætning ud med avisredaktionens pulserende liv og dynamiske engagement i hverdagslivet. De bliver bladtegnere og får i avisen samme frihed som Rasmus Larsen til at formidle holdninger og følelser. Tegnerne tilegner sig endda en særlig grad af frihed til at mene og fortælle gennem deres tegninger, en redaktionel særegenhed, der rækker langt videre end for journalisternes vedkommende. Avisernes sprudlende Rembrandter forvalter fra begyndelsen deres særlige grad af ytringsfrihed med stort mod og med klarhed og deltager i den

22 Bayeuxtapetet er et 70 m langt og ½ m højt broderet billedtæppe, der viser den normanniske hertug Vilhelms erobring af England med slaget ved Hastings i 1066. Man mener, at billedtæppet er bestilt kort efter hertug Vilhelms sejr af hans halvbror, der var biskop i Bayeux i Nordfrankrig. Kilde: Den Store Danske.

dynamiske udvikling af mediernes rolle i det dengang unge danske demokrati.

Folkeviddet er satirens klangbund

Bladtegnerne benytter sig langt hen ad vejen af de samme virkemidler som Rasmus Larsen. Hverdagens jævne figurative motiver danner hos maleren som hos tegneren en stemning, der skaber en umiddelbar loyalitet hos beskueren. Syltekrukken, hakken og spaden, barnet i sin seng og ikke mindst husdyrene og fuglene. Som Rasmus Larsen gør det, inddrager bladtegneren almindeligheder for at nå sit mål: at formidle en mening ved hjælp af ord og billeder.

Dyrenes egenskaber og adfærd inddrages i frisen som i bladtegningen på forventet efterbevilling. Man ved, at beskueren læser bestemte egenskaber ind i dem. For alle kender til rævens snuheit, uglens klogskab, kattens leg med musen. Dyremotiverne bliver en adgangsnøgle gennem denne fortrolighed, de ophøjes til ikonstatus på lige fod med ordsprogene og de politiske leveregler.

En videre sammenstilling mellem Rasmus Larsens værk i Vandrehallen og dagbladstegnernes virke er betydningen af det nationale folkevid, der danner en form for fælles klangbund for al humor og satire.

En slags grundtone i de fortællinger, der gerne upåagtet skal flyde mellem maleren og de folkevalgte på Christiansborg – og for bladtegneren mellem læserne og deres avis.

Rasmus Larsen ved, at hans ordsprog og politiske leveregler er forankret i den danske muld som selve grundloven, der ligger til skue i midten af Vandrehallen.

“Alle vil herrer være, ingen vil sækken bære” illustrerer Rasmus Larsen med en kartoffelsæk, en bjæffende hund, en hakke, en skovl og en spade. Afvæbnende, jordnært, ja, såre almindeligt i sit billedvalg. Satirikeren kan gå langt, når han går stille med dørene. Præcis som det er varemærket for dansk bladtegning.

Som bladtegner har det været en fryd at gå på vandring mellem haner, der galer, klippede får, krager, mus og rotter og en enkelt syltekrukke. Og opleve, hvor raffineret Den Onde Maler balancerer mellem magtens hovmod og ydmyghed – og samtidig har formået at skabe en for rummet beroligende blomsterfrise, der udstråler en forventningens glæde og energi – helt i husets ånd. Stor tak til Den Gode Maler!

Frisen i nye klæder

Af Thomas Thorhauge, tegner

Jeg er blevet bedt af Folketinget om at tegne et tidssvarende bud på Rasmus Larsens frise i Christiansborgs Vandrehal.

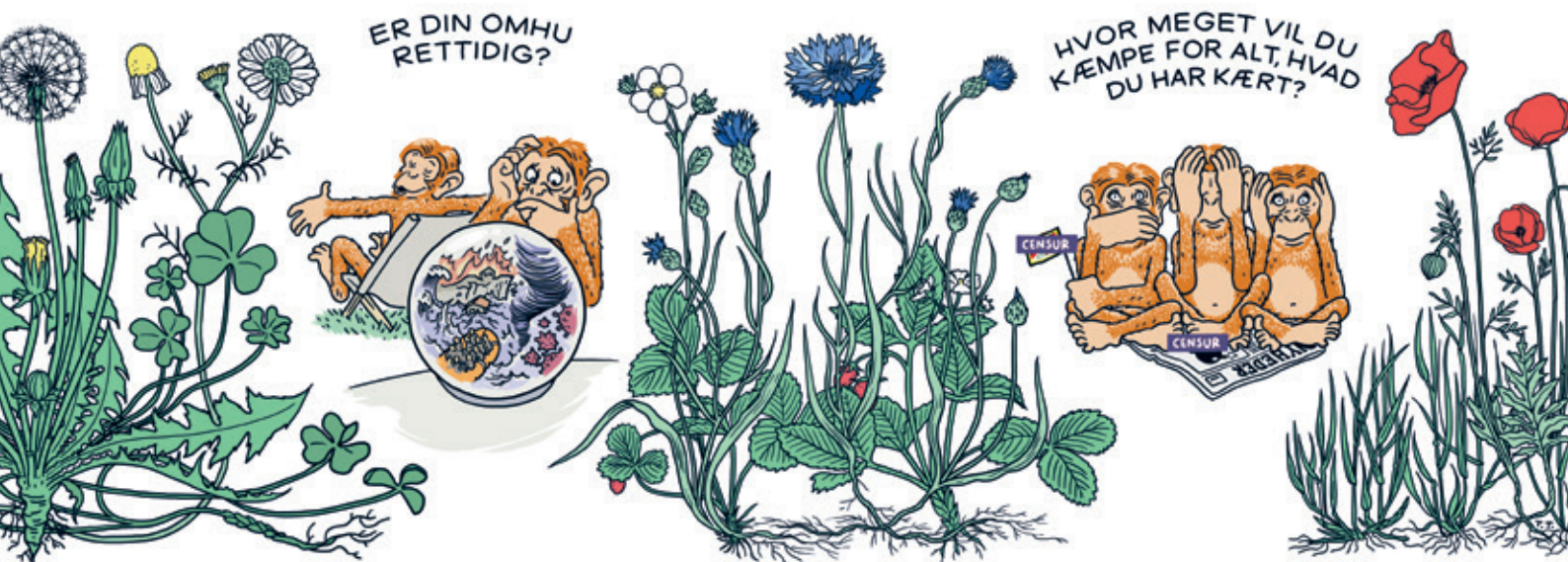
Med sin historik og form lægger den originale frise op til, at en nyfortolkning bør besidde både deko-

rativt overskud og være en sten i skoen. Derfor har jeg – for egen regning – valgt at spejle den originale frises form med visualiserede formaninger, der vil minde de folkevalgte om magtens byrde, udfordringer og forpligtelser. Æstetisk bygger nyfortolkningen videre på det oprindelige værks dekorative

udformning og viser et lille udsnit af den danske naturs levende mangfoldighed.

Fra venstre mod højre: humle, forårsløg, græs, brændenælde, egetræ, kløver, marguerit, mælkebøtte, skovjordsbær, kornblomst, græs, valmue.

KRAGEN SAD PAA KVISTE,
SAGDE HVAD DEN VIDSTE

Indskrifternes retorik

Af Carsten Madsen, litteraturhistoriker

Indføjjet i blomsterfrisens arabeske²³ lineatur optræder en række indskrifter i sammenhæng med dyremotiver, små dramatiske optrin, der ifølge maleren Rasmus Larsen "danner de faste holdepunkter i frisen, frembragt som illustrationer til et udvalg af vor rige ordsprogsskat". Rasmus Larsen har hent sine indskrifter fra forskellige kilder. Man finder dem bl.a. i de ældste ordsprogssamlinger, Peder Laales "Ordsprog" (1506) og Peder Syvs "Almindelige danske ordsprog" (1682-88). I den første har han kunnet finde forlægget til indskriften "Tit findes orm under blomstrende busk", en nydansk gengivelse af "Oormæ æræ offthe vnder blomstræde bwskæ", og i den anden har han kunnet hente ordsproget "Loven er de vågnes, lykken er de sovendes", oprindelig dog "Loven er de vågendes".

Ikke alle indskrifterne er ordsprog i egentlig forstand. Og de er næppe almindeligt kendte i dag eller udbredte i brug, sådan som det ellers ligger i ordsprogets definition. Ordsprog er anonyme, og de udlægger i en kortfattet og ofte billedlig form en almengyldig forståelse af menneskelige situatio-

ner. Imidlertid er flere af indskrifterne, som Rasmus Larsen også kalder fyndord, forfattet af folketings- og landstingsmedlemmer. Forhenværende folketingsmedlem, landstingsmedlem og formand for Folketinget Herman Trier har således bidraget med indskrifter, der betoner folkestyrets grundlag i befolkningen, f.eks. med "Folkets liv er lovens fylde", eller den verseformede strofe, "På rigets borg skal i dens mødesale med folkets stemme folkesjælen tale". Ved synet af Rasmus Larsens arbejde skulle et folketingsmedlem da også have udbrudt: "Her lyder folkets røst til os fra væggene".

Et par af indskrifterne er hentet fra Jyske Lov. Og den måske mest berømte, "Gud mildner luften for de klippede får", er en oversættelse af Laurence Sternes "God tempers the wind to the shorn lamb" fra "A Sentimental Journey" (1768). Rasmus Larsen har selv forfattet to ordsprog, nemlig "Ikke enhver hane, der galer, melder ny dag" og "Ikke enhver høne, der kagler, lægger et æg". Han synes vel dermed at påtage sig rollen som selvbestaltet formidler af folkets røst.

23 Arabesk: Stilisert planteornament, udformet som bladslyng, der oftest er symmetrisk opbygget, og som synes at kunne fortsætte i det uendelige. Kilde: Den Store Danske.

Spøgefulde kommentarer til det politiske liv

Flere af indskrifterne kan for mange nok virke lidt gådefulde, for hvad har Rasmus Larsen mon villet sige med "Kragen sad på kviste, sagde, hvad den vidste", og har fuglen her en symbolsk betydning? Ordsproget kan findes gengivet i N.F.S. Grundtvigs "Danske Ordsprog og Mundheld" (1845). Men hvad er kragen for en fugl? Mange kilder fra den danske folklære beretter om krager med en særlig status. Og kragen er kendt fra både eventyr og viser, f.eks. H.C. Andersens "Klods-Hans" og Johan Ludvig Heibergs gengigtning af den tyske børnesang "Auf einem Baum ein Kuckuck" ("Højt på en gren en krage"). Krager indgår således i mange mundheld og talemåder og har været hyppigt anvendt i varsler, spådomme, sagn og gåder. Snart bliver kragen betragtet som en heksefugl, snart som et lægemiddel. På Færøerne har man anvendt betegnelsen krageting om en forsamling, der snakker og støjer uden at udrette noget, hvilket godt kan have haft indflydelse på Rasmus Larsens valg af ordsproget. Imidlertid er kragen også ofte blevet betragtet som ond, fordi den ufravendt siger sandheden, hvilket måske bedre kan forklare hans gengivelse af ordsproget i Folketingets Vandrehal: Kragen gennemskuer den stadige palaver i Tingets gange og siger tingene, som de er.

Af politikerne på Christiansborg fik Rasmus Larsen selv den spøgefulde betegnelse Den Onde Maler, fordi han drillende gik i dialog med det politiske liv i

samtiden. En indskrift over et billede af en vred og angrebslysten ørn omgivet af mindre fugle lyder således: "Den, der forstår fuglenes sprog, kan blive minister". Tidligere kommentarer til Rasmus Larsens indskrifter har hæftet sig ved, hvordan sådanne sætninger lader sig udlægge som ironiserende bemærkninger til den politiske situation. Dette eksempel er da også blevet tolket som en besk kommentar til de stærke politikeres truen- de adfærd over for svage politikere. Selv havde Rasmus Larsen vist ikke noget imod betegnelsen Den Onde Maler, som vel også blot udtrykker et almindeligt syn på den mildt moraliserende ironiker fra den, der måtte føle sig truffet.

Ganske afdæmpet anførte Rasmus Larsen, at han betragtede vægudsmykningen som en bondestilsfordanskning af bygningens barokke karakter. Med de landlige motiver og indskrifternes resignerede besindighed og mådeholdne moral mindede han således politikerne og andre i Vandrehallen om, at landbruget var periodens bærende erhverv og stod for størstedelen af eksporten. Nok var det den hårdtarbejdende landbefolkning, der producerede hovedparten af samfundets materielle værdier, men for Rasmus Larsen var samtiden præget af andre, mere urbane forhold, der, som han udtrykte det, gav anledning til blomsterfrisens beskedne målestok: "Hæslæsende jagen efter profit, bjærgsomhed i alle skikkelser ytrede sig på en måde, man aldrig før havde set vise sig så ublufærdigt.

Korslagte arme triumferede, ufine streger huserede, og dansen om guldkalven gik i vilde spring²⁴.” For så vidt kan frisen udlægges som en retorik, der lader folkets røst ytre sig om tidens brovtende fremfærd eller om den politiker, der kunne føle sig fristet til at føre sig lidt for magtfuldkomment frem.

Indskrifterne fungerer hermed som en behersket retorik, der maner til besindelse: “Når de store klokker lyde, kan de små ikke høres”, eller: “Kattens leg er musens død”. I samme ånd fremsætter Rasmus Larsen under billedet af den klassiske forårsbebuder, en syngende lærke, den demokratiske grundtanke, at stridsmål mellem frie mennesker skal løses ved hjælp af ord gennem forhandlinger, og at demokratiet som styreform hænger uløseligt sammen med retorisk dannelse forstået som en talekunst med det mål at afvæbne konflikter: “Tit har veltalende tunge vundet mere end draget sværd”.

Omvendt har han ved Landstingssalen malet et æble på en dolk og oven over skrevet: “Tvist avler trætte”. Denne gamle talemåde er registreret hos P.E. Müller i “Dansk Synonymik” fra 1829. Den henviser indirekte til den græske mytologi om stridens æble som begyndelsen på Den Trojanske Krig, idet stridens æble tidligere også blev kaldt tvistens æble eller tvisteæble. Trætte er et ældre ord for

24 Citeret fra udkast til artikel til årbogen 1923 i et brev fra Rasmus Larsen, sendt til Herman Trier. Brevet finder du i sin fulde længde på side 23 ff.

strid, kiv, splid, f.eks. en juridisk uoverensstemmelse, men også for den form for uenighed, der typisk kommer til udtryk gennem ord, sådan som det netop kan forekomme på tinge. Polemik kommer jo også af det græske ord for krig, polemos. At æblet er spiddet på en dolk, sætter i bogstavelig forstand det potentielt krigeriske i en tvist på spidsen. Så ganske fyndigt får Rasmus Larsen også karakteriseret den form for ordstrid, der kan opstå i politiske forhandlinger, og han maner vel til besindelse, at uoverensstemmelser skal gøres til genstand for forhandlinger, at ret er væsentligere end magt, og at man altid bør tale sig til rette.

Folkets røst – folkets erfaringer

Forstået som retorik fungerer ordsprog som maksimer, leveregler, og ligesom fyndord er de udtryk for tankesprog, der fremsætter alment accepterede sandheder, som over længere tid har vundet hævd. Sådanne tankesprog er gerne folkekeje. De henviser til en forholdsvis stabil erfaring; de udtrykker et folkevids særlige indsigt i livets bryderier oparbejdet gennem mange generationer i den brede del af befolkningen, dét, man somme tider kalder for almuen eller folkedybet. Fyndord og maksimer dannet af ordsprog udtrykker noget universelt, der gør dem anvendelige som dele af en argumentation i mange forskellige situationer.

Hvor et fyndord på Rasmus Larsens tid kunne betyde ét, kan det i dag betyde noget helt andet. F.eks. er ordsproget "Den, der forstår fuglenes sprog,

kan blive minister" i moderne tid blevet udlagt som mediernes sprog, som en politiker må beherske for at nå ud med sine politiske budskaber og for selv at undgå at blive offer for selvsamme medier.

I en retorisk sammenhæng vil en taler kunne anvende sådanne tankesprog med henblik på at begrunde et synspunkt. Og vækker det genklang hos publikum, vil taleren kunne opnå en vis tilslutning fra dette. Aristoteles beskriver i sin "Retorik", hvordan maksimer kan indgå i en retorisk slutning, når man anvender dem i sammenhæng med en årsag og begrundelse. Han viser desuden, hvordan fyndord kan tilføjes en retorisk slutning, når et argument i en given sammenhæng ikke er indlysende. Han bemærker, "at udtrykke sig i maksimer passer godt for folk af den ældre generation, og når talen er om ting, man har erfaring for", og desuden "at det er landbefolkningen mere end andre, som har nemme for at formulere maksimer og gerne giver dem til bedste".

Et fyndord eller en maksime i form af et ordsprog udtrykker altså erfaringer, der i en social sammenhæng forekommer så typiske og velkonsoliderede, at det af menneskene i disse sammenhænge bliver opfattet som en universel sandhed, som netop lader sig sammenfatte i et kort, rammende og eventuelt slagfærdigt udtryk. Sociologen Alfred Schutz har undersøgt, hvordan typificeringer af vores livsverden manifesterer sig i sproget, og bemærker: "Det, der typisk er relevant for den

enkelte, var for det meste allerede typisk relevant for hans forgængere, og som følge heraf har det aflejret sine semantiske ækvivalenter i sproget. Kort sagt kan sproget udlægges som aflejringen af typiske erfaringsmønstre, der typisk er relevante i et samfund.”

Det særlige ved de erfaringsaflejringer, som fyndord og maksimer udtrykker, er imidlertid deres etiske fordringer på tilhørernes vegne. F.eks. kunne et fyndord som ”Hovmod står for fald” afspejle den fælles oparbejdede erfaring, at den hovmodige skiller sig ud fra et fællesskab, der gennem mådehold, ved fælles indsats og over længere tid har udviklet en socialt bestemt selvforståelse.

Når Rasmus Larsen maler ordsprog og fyndord i blomsterfrisen, er det derfor en retorik, der med folkets røst taler om de grundlæggende og i fællesskab oparbejdede erfaringer, som han mener typisk vil være relevante i en politisk og lovgivende sammenhæng – en retorik, der på folkets vegne sætter mådehold som ideal.

Modellen fra oldtidens Grækenland

Aristoteles forstår maksimer og fyndord som retoriske virkemidler, der bidrager til ”at give en tale moralsk holdning”, en etos. Men Rasmus Larsen synes med sine indskrifter desuden at give udtryk for den dybere betydning af dette retorisk-etiske begreb: de vaner og den sociale skik og brug, der gennem tiden er kommet til at præge en hel

befolkning. Han synes med de små dramatiske optrin i blomsterfrisens ordsprog og illustrationer at minde politikerne om den etos, der ifølge ham er kendetegnende for den danske befolkning, som politikerne jo repræsenterer. En lovgivning vil nok forekomme befolkningen mest retfærdig, hvis den afspejler dens almene etos. Det er således sin egen forståelse af danskernes etos, Rasmus Larsen dramatiserer i Vandrehallen.

Modellen herfor kan findes i oldtidens Grækenland. Det antikke græske teater havde stor indflydelse på formningen af den offentlige mening og derigennem på udviklingen af politiske idealer for en demokratisk etos, en etisk adfærd. Dramaet var med til at uddanne demos, folket, til at anvende en fornuft indstillet på forhandling og en kritisk dømmekraft og slutte op om de borgerlige værdier, der gav bystaten sammenhængskraft. Belært af dramaet blev folket i stand til at forpligte offentlige talere i demokratiske bystater på, at de med deres tale til folkeforsamlingen fremstod med den indsigt og retfærdighedssans, det mådehold, men også det mod, der udgjorde de sociale og politiske retningslinjer.

Teater er, med den tyske politiske teoretiker Hannah Arendts ord ”politisk kunst par excellence”. Blomsterfrisen kan i forlængelse heraf betragtes som et dramatisk kors kommentarer til det demokratiske teater, der udspiller sig i Folketinget. I dette politiske teater er Den Onde Maler en ironiker,

der siger så lidt som muligt og mener så meget som muligt, og som lader folkets røst tale den brovten-
de eller potentielt selvstrækkelige magt imod. Jo egentlig en dristig manøvre, men Rasmus Larsen benytter sig hermed af det, retorikken kalder par-
rhesia, hvilket kan oversættes som frimodighed, en oprigtig, frygtløs tale foran dem, man skylder ydmyghed, men over for hvem man også kan føle sig retfærdiggjort i at påpege fejl og mangler.

Ironikeren, Eiron, er en tilbagevende figur i old-
tidens græske komediedigtning, der optræder i sammenhæng med sin modsætning, den meget talende, storskydende, men også lidt dumme Alazon, som han gør grin med. Kunne Rasmus Larsen mon have betragtet politikerne som sin tids Alazoner og sig selv som en Eiron, der med sine indskrifter søger at afbalancere den magtfulde tale? Under alle omstændigheder gør han blomsterfrisen til en aktør i det politiske teater, der udspiller sig i Vandrehallen, og drilsk stiller han dets kulisser frem i forgrunden af den politiske samtale.

Politisk kunst par excellence

“De kan nok se, at nede ved Landstinget har jeg malet køer og klovdyr – drøvtyggere – jeg mente, at netop dette ville passe godt i naboskabet. Der er også en kat på en flæskeskinke – det skal symbolisere, at vi har det godt herhjemme, og det skulle de også vide i Rigsdagen! Jeg har flyttet tre af mine billeder i frisen, bl.a. det med de berømte får. Dem malede jeg for resten en dag, da nogle skrappe skattelove blev vedtaget, det var vist under Neergaard – og får kan jo klippes, ikke sandt?”

Vestsjællands Social-Demokrat, den 23. oktober 1948.

GROTEKVÆRZEN

NU ER DE KOMNE I KONGENS
GAARD, DE FREMSKUENDE
TVENDE, FENIA OG MENIA.

• LET KVÆRZEN I LAVL, •
• LAG STENEN I LEJET! •

GULD MALER VI FRODE, VI
MALER HAM LYKKE, FLUDT OP
GODS PAA LYKKE KVÆRZEN;
PAA GULD SKAL HAN SIDDE,
PAA DUL SKAL HAN SOVE,
HAN SKAL VAGNE MED GAM-
MEN; • VEL ER HER MALET.

INGEN SKAL NU DEN ANDEN
SKADE, ELLER SVINGE I STRID
DET HVASSE SVÆRD, OM IND
BRODERS BARE HÅND HAV BUN-
DEN FRODE! • HÅSK VI TRIL-
LED DEN RULLENDE BLOK, OM
HVOR MENNESKER TOG DEN.

NU ER VI KOMNE
KONGENS GAARD,
FREMSKUENDE MO-
LEN AT DRAGE! GUL-
DET SKÆRER I FODEN
VINDEN BIDDER, FRIED-
KVÆRZEN MAA VI
JELMEN PALT EN DE-
HOS FRODE. • NU
SKAL HÅNDEN HVIL-
LE, NU SKAL STENEN
STÅNDE, NU HAR JEG
DAGS VÆRKE DRAG-
GET TILNDE.

• BØGE SKAL HÅNDEN
HVILE NYDE, FOR
MALET DER FOR FRO-
DE TYKKES! HER SKAL
KOMME KAMPEN
DER, HÅRKE HÅR-
ME, VALBLIDGE VIV-
DEN, VAAGN NU,
FRODE!
VAAGN NU, FRODE,
OM DU VIL VITTE, TI
VORE SANGE, VORE
GAMLE PRASAGN,
ILD SER JEG BRANDE
BET FOR BØRGEN.

KAMPBUDET VAA-
NER VÅR DEN BLUS-
SERI FRIEDER SKAL
KOMME, AT ER DE HA-
BRANDE BØRGEN O-
VER BØRGEN
VI SKAL DU LÅNGER
VORE LEJESTOL, SO-
DE RINGE ELLER RIG-
DOMSKVÆRZEN - TAG
END STARKERE, SO-
STER, OM STANGEN!
• ER HER I VÅR
AF VÅRENS BLOD.

DER MALTE MIN FAN-
DERS DATTER HED
FAST, TI KAMPERS
FALD I FLOK HUN SÅ
DER SPRANG DE
STORE STØTTER
FRÅ KVÆRZEN,
JÆRNBANDEN
BRAST.

LAD OS MALE
STARKERE!
LAD OS MALE
STARKERE.

MOERNE MALE MÆGTIGT SIG STRÆNGTE,
UNGAR VAR DE OG I JÆTTESTYRKE;
STANGEN BRAGTE, KVÆRZEN STYKTE,
DEN TUNGE STEN SPRANG TVÆRT I TIL
MALT HAR VI FRODE, TIL MER DU EJ TRÅNGER,
LANGE NOK HAR VI KVINDER KVÆRZEN
DRAGET.

Grottekværnen – kvinderne og det politiske medborgerskab

Af Birgitte Passing, historiker og antropolog

Med skæbnens ironi skabte maleren Rasmus Larsen den 268 meter lange, imponerende og underfundige frise i Vandrehallen, dertil vægmalerier og indskrifter. Jeg kalder det skæbnens ironi, fordi vi ikke ved særlig meget om ham, hverken om hans politiske indstilling eller tanker om politisk medborgerskab. Hvem var denne næsten ukendte kunstner? Havde han egen husstand og derfor stemmeret og valgbarhed, ligesom flertallet af voksne mænd over 30 år havde det ifølge 1849-grundloven? Eller havde han som fattig kunstner boet hjemme hos sine forældre eller på et pensionat i hovedstaden og dermed ikke været at betragte som mand med eget hushold – og derfor først fået ret til at stemme og stille op til folketingsvalg med den nye 1915-grundlov, samme år som kvinderne? Vi ved det ikke.

Vi ved heller ikke, hvilket parti han følte sig politisk repræsenteret af. Vi ved kun, at han var søn af et

husmandsægtepar fra Majbølle ved Guldborgsund på Lolland, at han forblev ugift og blev færdig som malersvend i 1885. Derefter flyttede han til København, hvor han blev uddannet som kunstmaler fra Kunstakademiet. Vi ved også, at han en årrække bl.a. underviste på Teknisk Skole²⁵, og at han i 1898 bidrog til en udstilling på Charlottenborg og til en anden i rådhushallen i København i 1901. Ellers ved vi stort set kun, hvad han skrev om sig selv: "Min malerivirksomhed foregår i stilhed ude i naturen, og udelukkende for egen fornøjelse uden hensyn til andres mening om kunst og syn på tingene²⁶."

Rasmus Larsen var 51 år, da han blev kontaktet af Rigsdagens malermester på vegne af slotsarkitekt Thorvald Jørgensen, som ønskede en maler til at udfærdige nogle indskrifter og lidt ornamentik over dørene i Rigsdagshallen, som Vandrehallen blev kaldt på det tidspunkt. Tanken var, at arbejdet

25 Malerlaugets medlemsblad, 1950.

26 Weilbach, "Dansk Kunstnerleksikon", bd. 5, København 1995.

skulle gøres færdigt på et par måneder efter indflytningen i 1918, men det kom til at tage 3 ½ år, bl.a. fordi Rasmus Larsen ikke fandt, at nogen hjælpere var teknisk dygtige nok.

Rasmus Larsens klare idé om at holde sig inden for kalkmaleriets grundkarakter kombineret med ønsket om at give frisen et tiltalende, let og lyst præg i "bondestilsfordanskning" med en egenartet "barok karakter" giver et indtryk af hans syn på demokratiet: at det ville fungere bedst, når det fulgtes af løbende bidsk satire, som på humoristisk vis udstillede magtens faldgruber.

Den tidligere leder af Folketingets Bibliotek, historiker Hanne Rasmussen, skriver i sin bog om Folketinget: "Frisen gengiver forskellige dyr, gamle danske ordsprog og fyndord, der alle skal opfattes som malerens kommentar til det politiske liv²⁷". Frisen skulle symbolisere Folketinget, dets medlemmer og deres måde at arbejde på, og det gør den stadig. Tretten indskrifter (fyndord) og en række ordsprog er føjet ind i værket sammen med blomster og dyr, menneskeører, fantasivæsner og genstande. Et af dem står over døren til Ridebanefløjen og lyder: "Virk i fællig, men forskellig. Drag til minde: Mand er mand og kvinde kvinde".

Valgretsoptoget i 1915

Med de ord rakte Rasmus Larsens værk hånden ud til de tusindvis af kvinder, der den 5. juni 1915 på vegne af flere generationer af danske kvinder fra alle sociale klasser på landet og i byerne gik i optog gennem Københavns gader fra Grønningen til Amalienborg Slotsplads, forbi Rigsdagen og tilbage igen, så de kunne stå der og glædes, mens kongen underskrev den nye grundlov. De og deres forgængere af begge køn havde kæmpet i tre årtier for, at kvinder af alle klasser, fattige og folk fra folkehold²⁸ kunne få politisk medborgerskab, nemlig retten til at stemme og stille op til folketingsvalg. På Amalienborg afleverede en dertil udvalgt delegation med forkvinden for Danske Kvinders Nationalråd, rektordatteren og lærerinden Henni Forchhammer, i spidsen, en "adresse" – en henvendelse – til kongen, regeringen og Rigsdagen.

Hun og resten af delegationen repræsenterede 80.000 kvinder fra en broget og mangfoldig buket af 36 landsdækkende foreninger og organisationer. De værdsatte, at det, de længe havde anset som deres ret, nu var opnået. De anerkendte valgretten med stor lettelse og glæde og skrev, at de forventede, at "det lovgivningsarbejde, som mænd og kvinder nu sammen skal tage op, vil blive øvet med fuld hensyntagen, såvel til kvindelige som til

27 Hanne Rasmussen: "Folketinget", Gyldendal, 2018.

28 Tjenestefolk uden egen husholdning.

*Kvindetoget på vej gennem
København den 5. juni 1915.*

Venustemplet Christiansborg

Rasmus Larsen fortæller:

“Vi var blevet enige om på væggen at male »Virk i fællig, men forskellig. Drag til minde: mand er mand og kvinde kvinde.« Næppe var det fæstet på væggen, før Trier kom og vilde have mig til at fjerne hans linjer igen, fordi nogle venner drilende havde spurgt, om Rigsdagen var blevet et venustempel.”

Kalundborg Avis, den 12. september 1944.

mandlige synsmåder og interesser²⁹.” Det var væsentligt for demokratiet, at begge køns erfaringer og måder at anskue verden på blev repræsenteret på tinge. Det er denne idé, Herman Trier udtrykker i indskriften om, at mænd og kvinder skulle samarbejde og erkende de to køns vidt forskellige livserfaringer. De enkelte demokratiske individer og den indsigt, de skulle bringe ind i Rigsdagen, skulle hverken moralisere over, nedgøre eller bekæmpe hinanden. Tværtimod skulle demokratiet leve af de forskelligheder, mænd og kvinder bragte ind i det politiske liv – et på den tid for nogle stadig nyt og komisk synspunkt.

Først med den nye grundlov den 5. juni 1915 blev demokratiet altså for alvor indført i Danmark. Indtil da havde det politiske medborgerskab kun omfattet mænd over 30 år med eget hushold. Det var en slags meritokrati, hvor kun ca. en femtedel af landets befolkning bestemte. Nu kom det til at omfatte næsten alle de sidste fire femtedele af landets befolkning, bortset fra fattigforsørgede og mentalt handicappede.

Den landvinding mindede Rasmus Larsen med sit værk alle om. Måske hentede han også lidt humor og inspiration fra de mange kvinder, der havde gået i glædesoptøget den sommerdag i 1915, hvor de fejrede det afgørende skridt på vejen til kønsmæssig

29 Adressen er bl.a. citeret i Birgitte Possing: "Argumenter imod kvinder fra demokratiets barndom til i dag". 2018.

ligestilling. For vi ved, at de mange gifte og ugifte kvinder i optoget med og uden børn, fra adelen, borgerskabet, højskoleverdenen og handels-, gårdmands- og embedsstanden havde en på forhånd hemmeligholdt, underfundig og veltilrettelagt plan, der tog pusten fra og forhåndskritikken ud af pressen. Arbejderkvinderne var sammen med socialdemokraterne gået til fest i Fælledparken den dag, men nogle af dem nåede både den og kvindeoptoget. Alle de andre kvinder, der aldrig tidligere havde demonstreret på gader og stræder, havde på forhånd varslet det store optog i en sådan grad, at politiet og pressen stod nervøst parate: Hvordan skulle det nu gå, når man slap kvinder løs i gaderne, for "de havde jo aldrig været soldater"³⁰.

Men det store valgretsoptog med cirka 20.000 deltagere var på forhånd stramt koreograferet af krodatteren fra St. Arden i Jylland, translatør og redaktør Thora Daugaard. Hun havde udviklet det enkle koncept, at de mange deltagere var alt. Budskabet – glæden over den politiske kønsrevolution – skulle fejres rent, uden musik og i en enkel komposition: De mange tusinde kvindfolk (nogle mente, der var 20.000, andre 50.000) gik i snorlige rækker efter hinanden. Over 200 ordensmarskaller fra Københavns Kvindelige Gymnastikforening under ledelse af skomagerdatteren fra Randers, Amalie Præstgaard (1873-1940), dirigerede rækkerne og

sørgede for ro og disciplin med små gyldne stave ombundet af røde, grønne og hvide sløjfer. Sådan snoede de velordnede, sammenflettede rækker af kvinder sig frem, opstemte og glade. For en ordens skyld bar nogle af dem små kurve med kamferdråber og sukker, hvis der skulle blive brug for det i det varme junisolskin. Allerforrest gik de unge fanevagter med rank ryg i hvide kjoler med røde tværgående bånd og uden hatte. Fanebæreren Sif Obel gik forrest og signalerede sammen med de andre unge ungdommens parathed til at bære kvindernes politiske løfte om at tage ansvar ind i fremtiden. For i 1915 gik hverken børn, unge eller voksne udendørs uden hovedbeklædning.

Politidirektøren udtrykte i Berlingske Avertissementstidende den 6. juni 1915 stor anerkendelse af organiseringen af kvindetoget. Pressen skrev: "Ingen, der så den uoverskuelige mængde af danske kvinder, som i taktfast gang, række efter række, drog ind på slotspladsen for at tage deres rettigheder i besiddelse, vil nogen siden glemme det". Aviserne rapporterede om hyldeste til de danske kvinder fra Amerika, England, Finland, Holland, Italien, Norge, Sverige, Ungarn – og alle danske provinsbyer. Kvindernes humor hjalp på nervøsiteten hos politi og presse.

³⁰ Kvindekilder, kvininfo.dk.

Måske var det synet af de lange rækker af kvinder, der inspirerede Rasmus Larsen til den lange slyngende frise i Vandrehallen. Vi ved det ikke.

Grottekværnen får en central placering

I fyldningen lige ved formandsværelset, det mest magtfulde kontor i Rigsdagen, malede Rasmus Larsen den store Grottekværn. Motivet var hentet fra sagnet om kong Frode, som skabte fred, og hvis held beroede på kværnen Grotte, der malede guld samt fred og lykke. Jættekvinderne Fenja og Menja trækker kværnen. Man ser på kalkmaleriet de to stærke kvinder male og male med kværnen, mens guldet hober sig op ved deres fødder. Men, siger sagnet, kong Frode ville ikke give kvinderne længere hviletid, end gøgen tav. Derfor blev de sure og malede død og krig over ham³¹.

Mange har set kalkmaleriet som Rasmus Larsens hentydning til kvindernes netop opnåede valgret. Rasmus Larsen bekræfter aldrig denne tese direkte. Han forklarer sit valg af motivet i et interview fra 1944 med, at Grottekværnen med de to jættekvinder, der spinder guld til kong Frode, er et symbol på "tidens rullende mammon"³².

I versene til Grottekværnen står der til sidst:

"Møerne malte mægtig sig strengte, unge var de og i jættestyrke; Stangen braged', kværnen styrted, den tunge sten sprang tvært itu. Malt har vi Frode, til mer du ej trænger, længe nok har vi kvinder kværnen draget"³³. Kvinderne sagde stop. Betød det, at de gjorde sig fri? De gjorde i hvert fald oprør og varslede død og ulykke over eneherskeren. Men skabte de også fred og lykke? Det har vi diskuteret lige siden.

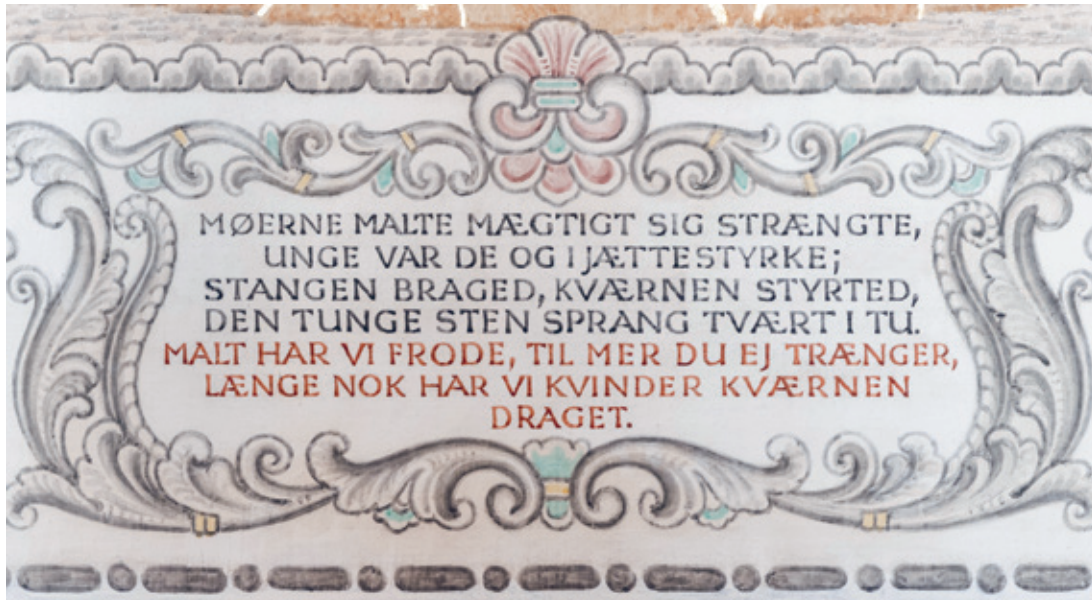
I den historiske virkelighed har kvinderne endnu ikke i fuld ligestilling det ansvar og de pligter i folkestyret, som de fik formelt med grundlovsændringerne i 1915. Ved det første valg i 1918 blev kun 3 pct. kvinder valgt ind i Folketinget og 7 pct. i Landstinget. 2 år senere faldt procenten i Folketinget til 2, mens den steg til 11 i Landstinget. 101 år senere, i 2021, hvor vi kun har ét ting, Folketinget, ligger andelen af kvinder stadig under 40 pct. I landets 98 kommuner er kun 20 pct. af borgmestrene kvinder³⁴. Ligestilling mellem møer og mænd har vi ikke endnu.

31 Hanne Rasmussen: "Folketinget", 2018.

32 Kalundborg Avis, den 12. september 1944.

33 Du finder hele verset om Grottekværnen på side 88.

34 Efter kommunal- og regionalvalget 2021.

Med sine malerier, ordsprog, munterhed og ironi fik og får Rasmus Larsen drillende sine beskuere til at tænke selv. Han var i mine øjne ikke Den Onde Maler, men en af de første spidsfindige demokratiske kritikere i kunsten. Da han var færdig med sit arbejde i 1921, dukkede han først op i offentligheden igen som 81-årig i 1948 for bl.a. at restaurere frisen, der havde lidt under solblegning, cigarrøg fra Folketingets mandlige medlemmer og fedtet berøring fra de mange besøgende på Christiansborg. Nu tilføje-
de han i sit kendte finurlige lune syltekrukken under

udvalgstavlen ved Folketingssalen. Siden forsvandt han lige så ubemærket fra historien, som han var dukket op. Men han havde med demokratisk vid og kritisk humor sat sit smukke spor i frisen og fået generationer af politikere og gæster i Vandrehallen på Christiansborg til at stoppe op og tænke selv. Det er ikke det værste spor, man kan efterlade sig på magtens vægge.

Udsmykningen i grundlovsnichen

Af Ronny Andersen, heraldiker

I den del af Vandrehallen på Christiansborg, der kaldes rigets midte, er kopierne af Danmarks grundlove udstillet mellem to søjler. Grundlovsnichen har – ud over de fire kendte fyndord retsind, lovsind, frisind og storsind – også en særlig udsmykning, der afviger fra resten af Rasmus Larsens værk, idet de to søjler bærer en række symboler, der her nærmere skal gennemgås.

På søjlen nærmest Folketingssalen ses i øjenhøjde på søjlens fire sider symboler for de væsentligste erhverv, da frisen blev udført: håndværk, fiskeri, landbrug og industri. På siden ud mod Indre Slotsgård er håndværket symboliseret ved håndens værktøj, bl.a. saven, høvlen, murerskeen, hammeren og knibtangen.

Går man med uret, ses på næste side fiskeriet, der ret så usædvanligt er repræsenteret ved en ål, der svømmer om et ålejern. Ofte vil man se fiskeriet symboliseret ved fisken og eventuelt et fiskenet. Men her har Rasmus Larsen valgt ålen og det karakteristiske fangstredskab. På hver side

af ålejernet og ålen er der blandt det dekorative blomstrende båndslang indsat blæretang, den mest udbredte type tang i Danmark.

Går man videre til søjlens næste side, er det landbruget, der er afbildet. Landbruget er repræsenteret af ploven, hvorover der flyver en lærke. Et lignende motiv blev anvendt af konseilspræsident (den tids betegnelse for statsminister) J.C. Christensen (1856-1930), da han i 1905 blev dekoreret med Dannebrogordenens storkors og skulle have sit våbenskjold ophængt i ridderkapellet på Frederiksborg Slot. I dette våben ses en lærke over tre kornneg, men referencen til landbruget er den samme. Ud over at lærken er en markfugl, er den også et hyppigt anvendt frihedsmotiv. I bladslyngnet under ploven ses hvede- og rugaks, og i bladslyngnet ses på hver side af det centrale motiv pærer, æbler og blommer.

På søjlens sidste side ses en anordning, der nok vil være fremmed for de fleste i dag. Jeg skylder lektor, dr.phil. Jes Fabricius Møller, Københavns

Universitet, stor tak for hjælp med identificeringen. Der er tale om en centrifugalregulator, en anordning, der regulerer en dampmaskines gang for at forhindre, at maskinen løber løbsk. Et symbol på industriel udvikling, men også på ligevægt og regulering til gode for en stabil drift. Noget, der symbolsk kan løftes over i det politiske liv.

Centrifugalregulatoren blev i mange år anvendt som Dansk Arbejdsgiverforenings symbol. På frisen er den omgivet af tidsler. Om dette er en besk kommentar til netop Dansk Arbejdsgiverforening, til industri som sådan eller blot et udslag af malerens kunstneriske temperament, får stå hen i det uvisse.

På søjlen nærmest Landstingssalen er der på siden ud mod Indre Slotsgård symboler, der henviser til kunsten. Forskellige elementer danner en lyre, det klassiske symbol for sang- og tonekunst og lyrik. Nederst på lyren ses en malerpalet med pensler under en klassisk græsk jonisk søjle, som henviser til den klassiske oldtids kulturelle indflydelse. Lyrens strenge er øverst bundet sammen med en laurbærkrans. I bladornamentikken er der på hver side af lyren en vase med bonderoser og tidsler; måske en abstrakt henvisning til tragediens og komediens masker, den glade, smukke blomst og den dystre, stikkende tidsel.

Går man her mod uret, når man på næste side frem til et anker på en baggrund af et hav i stærk bølgegang. Her er det søfarten, der symboliseres med et oplagt motiv.

På søjlens næste side ses en merkurstav, det klassiske symbol på handel. I et bånd over merkurstaven ligger der mønter. Mere gådefuldt er to andre symboler i bladornamentikken: Til venstre for merkurstaven ses to par sammenføjede ringe. Til højre ses en brudt kæde, så ringene skal nok opfattes som kædeled. Kunstnerens hensigt med dette står ikke helt klart; er det afbrudt handel, en advarsel om det svageste led i en kæde eller noget helt tredje?

Søjlens fjerde side er helliget videnskaben og den akademiske verden. Visdommens ugle sidder på en opslået bog – klassiske symboler på videnskab, uddannelse og forskning.

De to søjler bærer således tilsammen symboler på de væsentligste dele af dansk samfunds- og åndsliv. Håndværk, fiskeri, landbrug, industri og kunsten, søfarten, handelen og videnskaben. Det har ikke været væsentligt for Rasmus Larsen at trække stats- og nationalsymbolikken frem her. På disse søjler er det derimod det, der bærer samfundet nedefra, der fremhæves: håndens og åndens arbejde.

1915-grundloven.

Fortegnelse over ordsprog, indskrifter, vers, dyr, fantasivæsener og symboler

Noteret med nutidens skrivemåde med undtagelse af indskrifterne over dørene ind til henholdsvis Folketingssalen og Landstingssalen.

Ordsprog i alfabetiseret rækkefølge

Alle vil herrer være, ingen vil sækken bære

Den, der forstår fuglenes sprog, kan blive minister

Fuglen kendes på sin sang og manden på sin tale

Gud giver enhver fugl sin føde, men kaster den ikke i reden til den

Gud mildner luften for de klippede får

Ikke enhver hane, der galer, melder ny dag

Ikke enhver høne, der kagler, lægger et æg

Kattens leg er musens død

Kragen sad på kviste, sagde, hvad den vidste

Krybben fuld af havre og strøelse til bugen

Loven er de vågnes, lykken er de sovendes

Modig hånd værger land

Når de store klokker lyde, kan de små ikke høres

Når svanerne synger, skal rågerne tie

Tit findes orm under blomstrende busk

Tit har veltalende tunge vundet mere end draget sværd

Twist avler trætte

Stakket er stridens glæde

Ungdommen bebuder manden, ligesom morgenen dagen

Indskrifter

Over døren ind til Folketingssalen

Meth logh scal land byggies
(Med lov skal land bygges)

Ved Folketingssalen

Pluk ikke frugten,
førend den er moden.
Skal ukrudt luges op,
så glem ej roden.

Folkegunst, idel dunst

Over døren ind til Landstingssalen

Logh scal gøres æftær allæ mens gaffn
(Loven skal gøres efter alles tarv)

Ved Landstingssalen

Virk i fællig,
men forskellig.
Drag til minde:
Mand er mand og kvinde kvinde

Ved Samtaleværelset

På rigets borg
skal i dens mødesale
med folkets stemme
folkesjælen tale
28.-5.-1918.
(Rigsdagens første mødedag på Christiansborg)

Vi' fædreland
og modersmål
dit hjertes guld,
din viljes stål
15.-6.-1920.
(Genforeningsdagen)

I grundlovsnichen

Frisind

Lovsind

Retsind

Storsind

På vægflader og i vinduesnicher

Folkets liv er lovens fylde

Gerning vil have tid, men tid vil også have gerning

Lev i dit værk, mens det øves

Lov er lov og lov skal holdes

Loven binder og loven gør fri

Øv ret og kræv ret

Tæppemaleriet Grottekvænnen ved formandsværelset

Øverst

Nu er de kommet i kongens gård,
de fremskuende tvende, Fenja og Menja.

**Let kvænnen i lave,
læg stenen i lejet!**

Menja:

Guld maler vi Frode, vi maler ham lykke,
fuldt op af gods på lykkekvænnen;
på guld skal han sidde, på dun skal han sove,
han skal vågne med gammen;
vel er her malet.

Ingen skal nu den anden skade, eller svinge i strid
det hvasse sværd,
om end broders banemand han bunden finder.

Fenja:

Rask vi trillede den rullende blok, did hvor menne-
sker tog den.

Højre side

Kampbuddet vågner! Varden blusser!
Fjender skal komme, alt er de nær.
Brænde borgen over borgdrotten
Ej skal du længere have Lejrestol, røde ringe eller
rigdomskvænn; -

tag end stærkere, søster, om stangen!

End er her ej varmt af valens blod.

Der maledes min faders datter helt fast,
ti kæmpers fald i flok hun så;

der sprang de store støtter fra kvænnen,
jernbåndene brast.

Fenja:

Lad os male stærkere!

Lad os male stærkere.

Vestre side

Nu er vi kommet til kongens gård,
miskundløse møllen at drage;
gruset skræler i foden, vinden bider,
fredskvænnen må vi drage, men fælt er det hos
Frode.

Nu skal hånden hvile, nu skal stenen stande,
nu har jeg dagsværk draget til ende.

Menja:

Ikke skal hånden hvile nyde, før fuldt malet der for
Frode tykkes:

Her skal komme kæmpehænder, hårde hjelme,
valblodige våben,

vågn nu, Frode!

Vågn nu, Frode, om du vil lytte til vore sange, vore
gamle frasagn.

Ild ser jeg brænde øst for borgen.

Nederst

Møerne maledes mægtigt sig strengte,
unge var de og i jættestyrke;
stangen bragede, kvænnen styrtede,
den tunge sten sprang tvært itu.

**Malet har vi, Frode, til mere du ej trænger,
længe nok har vi kvinder kvænnen draget.**

Dyr, fantasivæsener og symboler

Ved Folketingssalen

En løve; to rødkælke og en stork (tilføjet ved restaureringen 1997); en honningbi; en svævende lærke; to citronsommerfugle; en hest; en kat og en mus; en vejrhane; et sovende barn; en sangfugl; to spurve; en ørn omgivet af ti fugle og en mus; to svaler; ti får i flok; en syltekrukke; en edderkop; en snegl.

Ved Landstingssalen

Tre rotter, der gnaver på et ben; to får; en sortbroget ko; to røde køer, den ene med løftet hale; en ged; en buk; en bille; en flue; to humlebier; et eger; en høg, der fanger en due; en sovende bjørn; en kat på en skinke; to krager; en løve og en hund; en hund; ti mus (eller rotter) omkring et fad; en hugorm; en hane; en høne; en hund og en kat; to svaner; to sangfugle, den ene med en orm, et æble med en dolk.

Over dørene til grundlovsværelset

Seks små fugle i flugt; tretten ugler.

Ved Grottekværnen

Tre haner.

Over døren til formandskontoret

En hane; to ørne, en klokke.

Over døren til formandens forkontor

Syv drager.

Over døren til Samtaleværelset

Et djævlehoved.

I grundlovsnichen

To ansigtsmasker; et firben; en ugle; to slanger; en ål; symboler for håndværk, fiskeri, landbrug og industri og kunst, søfart, handel og videnskab.

I vinduesnicher og langs væggen ud mod

Indre Gård

En mår; en snog; to mus; en lyttende djævel; en papegøje; en hund, der letter ben; to menneskeører.

